

ગુજરાતી રચનાન

ડૉ. અશોક ચાવડા

ગાજલિ કથાન

ડૉ. અશોક ચાવડા

غُرْزِ لِسْتَان

અશોક ચાવડા

ગાળિસ્તાન

(હિન્દુસ્તાન અને પાકિસ્તાનની
ઉર્દૂ ગજલોનો ગુજરાતી પદ્ધાનુવાદ)

અનુવાદ અને સંપાદન : ડૉ. અશોક ચાવડા

રનાટે પ્રકાશન

Gazalistan

Gujarati Translation of Urdu Gazals of Various Poets
of India & Pakistan by Dr. Ashok Chavda

RANNADE PRAKASHAN-2012, Reprint-2014, 2017

ISBN : 978-93-82456-07-0

© મૂળ ઉર્દૂ ગઝલના જે તે ગઝલકારના

© ગુજરાતી અનુવાદ અને સંપાદન : મૈત્રી-હર્ષિલ

સંસ્થાપક : મનહર મોદી

પ્રેરક : જ્યેશ મોદી

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૧૪, ડિસેમ્બર ૨૦૧૨

દ્વિતીય આવૃત્તિ : ૨૨, ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૪

તૃતીય આવૃત્તિ : ૨૨, ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૭

કવિ તસવીર : સંજ્ય વૈઘ

મુખપૃષ્ઠ સંજ્ઞાવટ : નિર્મલ સરતેજા

પુસ્તક સંજ્ઞાવટ : મૈત્રી પ્રિન્ટપોક, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૩

મુદ્રક : ઈજી પ્રિન્ટ, શાહીબાગ, અમદાવાદ

પૃષ્ઠ : ૧૪૪

પ્રકાશક :

હંમેશ મનહર મોદી

રન્નાડે પ્રકાશન,

૫૮/૨, બીજે માળ, દેરાસર સામે, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૧

ફોન : ૨૨૧૧૦૦૮૧-૬૪ ફેક્સ : ૦૭૯-૨૨૧૪૬૯૦૮

ઈ-મેલ : rannade_2002@yahoo.com

વેબસાઈટ : www.rannade.com

મૂલ્ય : રૂ. ૧૪૦-૦૦

અપ્રેણ

જનાબ રહમત અમરોહી

પ્રા. રંતિદેવ ત્રિવેદી

પ્રા. બ્રિજેશ ભંડ

પ્રા. સંજ્ય ભાવે

શ્રી પ્રવીણ પંડ્યા

સમરણ

- રહમત અમરોહી
- પ્રા. વારિસ અલવી, જ્યંત પરમાર, ઉપેન ભડ્ડાચાર્ય
- ડૉ. ધીરુ પરીખ, ડૉ. ચિનુ મોદી, પ્રવીષ પંડ્યા
- ડૉ. રઘુવીર ચૌધરી, ડૉ. નીરવ પટેલ, ડૉ. રંજના અરગડે, પ્રબોધ જોધી
- સુરેશ દલાલ, મહેશ દવે, શોભિત દેસાઈ, પંકજ શાહ
- રંતિદેવ ત્રિવેદી, બ્રિજેશ ભણી, સંજ્ય ભાવે
- સાદીકનૂર પઠાણ, અભ્યરખાન પઠાણ, અયાજ શેખ, સલીમ સોમાણી
- આશિષ વશી, કાર્તિક શાહ, હમીદ નાશાદ
- ભાવેશ ભણી, મધુસૂદન પટેલ, સતીન દેસાઈ, અરવિંદ પરમાર
- ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, એમ. જે. લાઈબ્રેરી
- નવ સંસ્કાર હાઇસ્કૂલ, સી. યુ. શાહ કોમર્સ કોલેજ, એચ. કે. આટ્ર્સ કોલેજ
- એ સહુ મિત્રો-સ્વજનોનું જેમણે મને અનુવાદમય જોયો.

આભાર

- કવયિત્રી વિશ્, કવિતા, પરબ, ઉદ્દેશ, દિવ્ય ભાસ્કર અને એ તમામ સામયિકોનો, સંપાદનોનો, વર્તમાનપત્રોનો જેમણે મારી અનુવાદિત ફૂતિ પ્રકાશિત કરી.
- આકાશવાણી, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

મારું અનુવાદવિશ્વ

૧૨, માર્ચ ૧૯૮૮ની વાત છે. એસ.એસ.સી.ની ફાઈનલ પરીક્ષાઓ ચાલતી હતી. રેઝિયો પર ‘બાજાર’ ફિલ્મની મીર તકી મીરની ગજલ ‘દિખાઈ દિયે યું કિ બેખુદ કિયા...’ વાગી રહી હતી. એમાં ‘પરસ્તિશ કી યાં..’ શબ્દ આવતા હું ચોંકી જઉ છું. મને એમાં સમજણ નથી પડતી. હા, મજા આવે છે એટલી જ ખબર પડતી. આ શબ્દનો અર્થ શોધવાના ખાંખાંખોળામાં પરીક્ષા આપવા જવાનું મોહું થાય છે અને હું પ્રથમ વર્ગ ગુમાવું છું. પણ, મને જે મળ્યું છે એ એનાથી કંઈક વિશેષ છે. ઉર્દૂ કવિતા સાથેનો સંબંધ આમ જ અનાયાસે બંધાઈ ગયો. હાલની બંધાયેલી ‘સાબરમતી’ નઢી એ વખતે છુટી હતી અને અમારાં જેવાં બાળકો માટે રમવાનું મોટું રેતાળ મેદાન. આ મેદાનમાંથી મને એક ફાઈલ મળે છે અને ખોલું છું તો ગુજરાતી લિપિમાં લખાયેલી અઠળક કવિતાઓ. ગુજરાતીમાં લખાયેલી હોવા છતાં મને એમાં કંઈ સમજણ પડતી નહોતી. અરે! કવિતામાં પણ ક્યાં સમજણ પડતી હતી તે વખતે? રોજ એ ફાઈલ વાંચતો અને વિચારતો આ કઈ ભાષાના શબ્દો છે જે મને સમજાતા નથી. થાકી-હારીને ફાઈલ માળિયામાં મૂકી દીધી. પ્રથમ વર્ગ ગુમાવવાથી સાયન્સ છોડી કોમર્સમાં જોડાયો. ફરી એકાઉન્ટન્સીની માયાજાળ અને રેઝિયોનો સાથ. મોડી રાત સુધી રેઝિયો પર રચનાઓ સાંભળવાની અને એકાઉન્ટન્સીની જમા-ઉધારની માથાફોડી. આ તરફ રેઝિયો બંધ થાય અને મારા દાખલા પણ. રેઝિયો સાંભળવાના શોખથી ખબર પડી કે આ બધી રચનાઓને ગજલ કહેવાય. પછી તો લાઈબ્રેરીમાંથી ગજલ વિશેની શોધખોળ, પણ નાની શાળામાં મોટાં પુસ્તકો ક્યાંથી?

સમય વીતતો ગયો અને હું વધુ ને વધુ ગુંચવાતો રહ્યો. હાઈસ્ક્યુલની નાની સીડીઓ છોડી કોલેજનાં પગથિયાં ચઢ્યો. સી. યુ. શાહ કોમર્સ કોલેજ અને બાજુમાં જ ગુજરાત વિદ્યાપીઠ. અભ્યાસકમનાં પુસ્તકો સિવાયનાં જ પુસ્તકો વાંચવાની મને મજા આવતી. કાચી-પાકી કવિતાઓ લખવાનું પણ શરૂ થતા મને એ જૂની ફાઈલનું સ્મરણ થયું. હવે સમજાતું હતું કે આ ઉર્દૂ ગજલો છે, જે કોઈએ ગુજરાતી લખીને ફાઈલ બનાવી હશે.

કોલેજ ચાલીને જવાનું થતું અને પાછા ફરતી વખતે વિદ્યાપીઠનાં પુસ્તકાલયની એક ઉડતી મુલાકાત. રોજનો આ નિત્યકર્મ. એ વખતે પ્રા. રન્નિદેવ ત્રિવેદી અને પ્રા. બ્રિજેશ ભણ સાથે સાહિત્યિક ગોળિ થતી રહેતી. તેમની સાથે વિદ્યાપીઠના વર્ગીમાં જવાનું થતું. આ સાંનિધ્યથી ખબર પડી કે ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાં અન્ય ભારતીય ભાષાઓ શીખવવામાં આવે છે. બસ, પછી વાર શેની? હું ઉર્દૂભાષા શીખવા માટે ભારતીય ભાષા સંસ્થાનમાં જોડાઈ ગયો. ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાં ઉર્દૂના શાયર રહેમત અમરોહી પાસે ઉર્દૂભાષા શીખવાનું શરૂ થયું. ઉર્દૂ શીખતાં શીખતાં જ અનુવાદનો ચસકો લાગ્યો. ઉર્દૂનું ઔપચારિક શિક્ષણ પૂરું કર્યા પછી પણ અમરોહીસાહેબ પાસે શાહપુર ખાતે એમના ‘તુરંત’ એસ.ટી.ડી. બૂધ પર ભાષાનો રિયાજ ચાલુ રહ્યો. હવે હું ચાલીને જતો પણ સાથે ઉર્દૂ ગજલને લઈ જતો. બસ, પછી એ સિલસિલો ચાલુ રહ્યો. પ્રા. ભણસાહેબના સ્નેહથી કોમર્સ પછી આટ્રેસમાં જોડાયો અને તે ય વળી અંગ્રેજ સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવા. એચ. કે. આટ્રેસ કોલેજમાં બીજા વર્ષે પ્રા. સંજ્ય ભાવે સાથે પરિચય થયો. પ્રા. ભાવેસાહેબે અવારનવાર મારી વાંચનભૂભ સંતોષી છે. એમણે મને અનેક અનુવાદિત ગ્રંથો પૂરા પાડી મારામાં અનુવાદ-તૃષ્ણા જગાવી છે તો મારામાં રહેલી અનુવાદક્ષમતાને પણ પ્રસંગોપાત્ર અનુવાદ કરાવી આકાશ પણ આપ્યું. ભાવેસાહેબના સંદર્ભથી જ એક વાર ડો. રધુવીર ચૌધરીએ મારી પાસેથી ગાલિબનો અનુવાદ કરાવ્યો, અને તે પણ ટેલિફોનિક.

આમ, અનુવાદ વિશેનો મારો આત્મવિશ્વાસ વધતો ગયો અને કમશા: માત્ર ઉર્દૂ જ નહીં પણ અંગ્રેજ કાવ્યોના અનુવાદ પણ થતા રહ્યા. આવામાં એક વાર ઈમેજ પબ્લિકેશન સાથે સંકળાયેલા મહેશ દવેએ મારી પાસેથી અંગ્રેજ, ઉર્દૂ, બંગાળી અને મલયાલમ ઈત્યાદિ ભાષાની કવિતાઓના અનુવાદો કરાવ્યા ‘કવયિત્રી વિશ્બ’ માટે. અને પછી મને લાગવા લાગ્યું કે મારા માટે અનુવાદ કરવું એ ‘બોરિંગ’ નહીં, પણ ‘ઓન્જોય’ કરવા જેવું કામ છે. ત્યાર બાદ ‘કવિતા’માં અનેક અનુવાદો પ્રકાશિત થતા રહ્યા અને મારો આનંદ બેવડાતો ગયો. પ્રારંભમાં ગુજરાતીની સાથે સાથે ઉર્દૂમાં પણ ગજલો લખી. થોડી ઘણી પ્રકાશિત પણ થઈ, પણ પછી તો ગુજરાતીમાં જ વિશેષ લખાયું.

એક વાર પ્રિય મિત્ર આશિષ વશીના આગ્રહને વશ થઈને કરેલો વલી ગુજરાતીનો અનુવાદ ‘દિવ્ય ભાસ્કર’માં પ્રકાશિત થયો અને મને મળી ગયા

આદરણીય પ્રા. વારિસ અલવીના આશીવાઈં. આ અનુવાદ સંદર્ભે એમનો ફોન આવ્યો અને તેમણે કહ્યું : ‘બેટા, તૂને તો ઉર્દૂ કી ગજલ ગુજરાતીમાં કહી હો ઐસા હી લગતા હૈ.’ આ રીતે અનુવાદ સાથે હું અનાયાસે જ જોડાઈ ગયો.

આ મારી અનુવાદયાત્રાથી જ મને ખબર પડી કે અનુવાદ એ મને સર્જન જેટલું જ પ્રિય કામ છે. જોકે હું કબૂલું છું કવિતાનું ભાષાંતર અધરી કળા છે. એમાંય ઉર્દૂ ગજલનો ગુજરાતી પદ્યાનુવાદ ખૂબ જ અધરું કામ છે. ગજલની ચુસ્ત શિસ્ત જ અનુવાદ કરતી વખતે વચ્ચે આવે છે, તેમ છતાં છંદ, રદીફ-કાફિયા અને રવાનીને ડેસ ન પહોંચે તે રીતે ગુજરાતી ભાષાના પારણામાં મેં ઉર્દૂ ગજલને જુલાવવાનો પ્રયત્ન માત્ર કર્યો છે. મેં તો એને સર્જન જેટલું જ મહત્ત્વ આપ્યું છે. મારી કસોટી રૂપે જ ગુજરાતી પદ્યાનુવાદની સાથે ઉર્દૂ ગજલનું દેવનાગરી ભાષામાં લિખ્યાંતરણ પણ મૂકવામાં આવ્યું છે. તોપણ એક નિખાલસ કબૂલાત કરવી મને જરૂરી લાગે છે કે જો કોઈ ભાવકને ગુજરાતી પદ્યાનુવાદમાં કોઈ ઊંઘપ લાગે તો એ મારી પોતાની જ છે, નહીં કે મૂળ ઉર્દૂ ગજલની. કારણ કે અહીં પ્રસ્તુત ગજલ તો જે તે ગજલકારનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. પ્રસ્તુત ગજલકારો અને તેમની તવારીખ શોધવામાં ખૂબ જ મહેનત કરવી પડી છે. અનેક મિત્રોને ફોન-ઈ-મેલ કરવા પડ્યા છે. અસંખ્ય પુસ્તકોનાં પાનાં વાળવા પડ્યાં છે. કેટલીય સાઈટ્સનો અભ્યાસ કરવો પડ્યો છે. અલબત્ત, દરેક શાયર વિશેની મારી સંક્ષિપ્ત નોંધ હાથ-હૈયા વગી હોવા છતાં અહીં સમાવી ના શક્યાનો પણ અફસોસ તો છે જ.

અહીં હિન્દુસ્તાનના ભાગલા થયા એ પહેલાનાં શાયરો તો છે જ, સાથે સાથે વિભાજન બાદ નવનિર્ભિત પાકિસ્તાનમાં સ્થળાંતર થયેલા પણ શાયરો છે, તો જે તે દેશમાં જ જન્મેલા શાયરો પણ છે. વિવિધ સંદર્ભગ્રંથોના આધારે આ શાયરોને સરળતા ખાતર જે તે દેશમાં મૂકવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, અન્યથા અહીં ‘હિન્દુસ્તાન’ કે ‘પાકિસ્તાન’ એમ નહીં પણ માત્ર ગજલોનો દેશ ‘ગજલિસ્તાન’ છે, એ ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી લાગે છે. અંતે મારા આ પ્રયાસને પ્રા. વારિસ અલવી અને શ્રી જ્યંત પરમારની તેમ જ ડૉ. ચિનુ મોદીની શુભેચ્છાઓ મળી છે એ માટે એમનો ઋણી છું. મોટા ભાગના અનુવાદ શિષ્ટ સામયિકોમાં પ્રકાશિત થયેલા છે. મુખ્યત્વે ૧૯૮૭થી ૨૦૦૭ દરમિયાન કરેલા આ અનુવાદો ‘ગજલિસ્તાન’ના માધ્યમથી આપ સુધી પહોંચે છે એનો મને આનંદ છે.

૨૩, જૂન ૨૦૧૨

- ડૉ. અશોક ચાવડા

મૌલિક કૃતિ જેટલો જ આકર્ષક અનુવાદ

કવિતાપ્રેમીઓ માટે અશોક ચાવડાનું પુસ્તક ‘ગજલિસ્તાન’ આનંદનો સતત વહેતો જ્ઞોત છે. ઉર્દૂ ગજલના વિશાળ ભંડોળમાંથી સુંદર અને ચુનંદી ગજલો શોધવામાં અને સરળ રીતે ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરવામાં અશોકે ખૂબ પરિશ્રમ કર્યો છે.

એમ પણ કવિતાનો અનુવાદ એક મુશ્કેલ કામ છે, અને ગજલનો અનુવાદ તો ઘણું જ, અશક્યની હદ સુધી, મુશ્કેલ કામ છે. કેમ કે ઉર્દૂ ગજલનું એક ખાસ diction (શૈલી) છે; અને તે જે પ્રતીકોથી કામ લે છે તેની પાછળ ફારસી ભાષાની મહાન પ્રણાલિકા છે તેમ જ ઉર્દૂ ભાષાની સંસ્કૃતિનો પ્રભાવ છે. આ સંસ્કૃતિ હિંદ-ઈસ્લામી છે એટલે ઉર્દૂ ગજલમાં જેટલો અંશ ફારસી ભાષાની સંસ્કૃતિનો છે, તેનાથી વધારે ભારતીય સંસ્કૃતિ અને માહોલનો છે. ખરેખર ઉર્દૂ ગજલના ચહેરા ઉપર જે ચમક અને તેજ છે તે ગજલની રક્તવાહિનીઓમાં વહેતા એ રક્તનું છે, જે ભારતની આબોહવા અને માહોલમાં સર્જયિલું છે. ઉર્દૂ ગજલની વાત બાજુ પર મૂકીએ અને હિન્દુસ્તાનમાં ઈરાનથી આવી વસેલા અને અહીંથાં જ જન્મેલા ફારસી કવિઓની ફારસી કવિતા મૂળ ઈરાનની ફારસી કવિતાથી એટલી જુદી પડે છે કે એને સબકે હિંદીની અર્થાત્ હિંદી શૈલીની કવિતા કહેવામાં આવે છે. આના ઉપરથી વિચાર કરી શકીએ કે ઉર્દૂ ગજલ ફારસી ગજલથી કેટલી જુદી પડે છે. સબકે હિંદી એટલે હિંદી શૈલીની આમ તો ઘણી જ વિશિષ્ટતાઓ છે, પણ મુખ્ય લક્ષણ વાતને complex (સંકુલ) અને witty (બુદ્ધિયાતુર્યસભર) બનાવીને કહેવાની છટા છે. શૈલીના આ પ્રકાર ઉપર ભારતનાં જંગલો, વૈભવી પહાડો અને મહેલો તથા મંદિરોની શિલ્પકલાનો પ્રભાવ જોઈ શકાય છે. જંગલની જેમ વિચારના વૃક્ષ ઉપર શૃંગારની વેલો લપેટાયેલી જોવા મળશે. શિલ્પકલાની બારીક

કોતરણીની જેમ અભિવ્યક્તિમાં વિવિધ પ્રકારની કારીગરીથી શૈલીની લાક્ષણિકતા ઉત્પન્ન કરવામાં આવી છે.

અશોકના સંગ્રહમાંથી આપણે બે દઢાંતો લઈશું. વાત સ્પષ્ટ થઈ જશે. સૌંદર્ય એટલે માશ્કૂકા બેવફા હોય છે. ઈશ્ક વફાદાર હોય છે. એક જ શબ્દ નિભાવવાથી મોમિન ખાં મોમિન પોતાની નીચેની પંક્તિમાં કટાકથી હુસ્ન અને ઈશ્કના પ્રણાલિકાગત વ્યવહારને બદલી નાખે છે.

આપ મારી જ સાથ છો સાચું,

છે વફા રૂપ, બેવફા છે ઈશ્ક.

હવે જિગરનો આ શે'ર જુઓ.

કાંપીને હોડ ચૂપ થયા તે છતાં 'જિગર',

આંખો જતી વખત એ મિલાવી જતાં રહ્યાં.

એક ઘટનાનું વર્ણન એટલી બારીકાઈથી કરવામાં આવ્યું છે કે જે અભિવ્યક્ત ના થઈ શકે એવી વાતો સહજતાથી શબ્દોમાં રચાઈ ગઈ છે. જુદા પડતી વખતે હોઠોમાં કંપન થયું, પણ શબ્દો હોઠો સુધી આવી શક્યા નહીં. પરંતુ જે વાત હોઠોથી ના કહી શકાઈ તે વાત જુદા પડતી વેળાની એક નજર મિલાવીને આંખો આંખોમાં કહી દીધી.

૧૯મી સદીમાં ખાસ કરીને ૧૯૨૦થી ૧૯૫૦ સુધીનો ગાળો ભારતમાં ઉર્દૂ ગજલ અને ગજલના મુશાયરાનો સુવાર્ષયુગ હતો. એ મુશાયરા એટલા તો લોકપ્રિય હતા કે દરેક પ્રાંતના મોટાં શહેરોમાં પંજાબ, ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, બંગાળ, કર્ણાટકમાં ત્યાંની ભાષાના કાવ્યપ્રેમીઓ મોટી સંઘ્યામાં હાજરી આપતા. ઉર્દૂ ગજલ અને મુશાયરાઓના પ્રભાવ હેઠળ આ પ્રાંતીય ભાષાઓમાં ગજલનો પ્રકાર ખીલવા લાગ્યો. એમાં સૌથી વધારે અસર ગુજરાતી ભાષા પર પડી. ગુજરાતી મુશાયરાઓમાં ગુજરાતી ગજલકારો શયદા, શૂન્ય, બેફામ, મરીજ ઈત્યાદિની ગજલોએ તરખરાટ મચાવી દીધો. આ કવિઓની ગજલોનો રંગ ઉર્દૂ ગજલથી જુદો પડતો અને એ પછી તો ગજલની જે નવી પેઢીઓ આવતી ગઈ તે એટલી મૌલિક હતી કે ઉર્દૂ ગજલના સંદર્ભમાં તેમની ભાષાશૈલી, સંવેદનો અને વિચારોની નજીકતને સમજ પડા ના શકાય. ગુજરાતી ગજલ આજાદી પછી નવાં શિખરો ઉપર પહોંચવા લાગ્યો અને પોતાની અંગત પિછાણ પણ ઊભી કરી. એક જમાનામાં જે કાવ્યપ્રકારને ગુજરાતના ધૂરંધર કવિઓ માત્ર આશિકીની વાતો અને

મુશાયરાઓની વસ્તુ સમજતા, એ કાવ્યપ્રકારે ગુજરાતી કવિતાની પ્રણાલિકામાં અગત્યનું સ્થાન બનાવી લીધું.

અશોક ચાવડા વિવિધ પ્રકારની પ્રતિભાઓ ધરાવનાર તેમ જ અનેક ક્ષેત્રોમાં સક્રિય અને સર્જનાત્મક કલ્પનાશક્તિ ધરાવનાર વિરલ વ્યક્તિ છે. અશોક ચાવડાનું 'ગઝલિસ્તાન' ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક અનોખું પ્રદાન છે. ગઝલનો અનુવાદ લગભગ અશક્ય છે. આમ પણ કવિતાનો અનુવાદ સહેલું કામ નથી, વળી ગઝલ અને રૂબાઈ તો બહુ જ મુશ્કેલ કાવ્યપ્રકાર છે. ઉર્દૂમાં ફારસીમાંથી ઘણી ગઝલોનો અનુવાદ કરવામાં આવ્યો, પણ એ ગઝલો ઉર્દૂ વાચોએ ઉર્દૂ ગઝલોની જેમ લોકપ્રિયતા પ્રાપ્ત કરી શકી નહીં. અશોક ચાવડાએ અત્યંત કાળજીથી પગલું ભર્યું છે અને છેક ઉર્દૂના પહેલા કવિથી લઈને આજના યુગના ભારત અને પાકિસ્તાનના અગ્રાહી કવિઓની રચનાઓનો અનુવાદ કર્યો છે. એ અનુવાદ મહદેંશે સફળ છે. ઐતિહાસિક કમ જાળવવાને લિખે છેક ઉર્દૂના પહેલા કવિથી આધુનિક યુગના નવયુવાન કવિની ગઝલોનો અનુવાદ ઉર્દૂ ગઝલનો એક ઐતિહાસિક ચિતાર આપી જાય છે.

અશોક ચાવડાની એક વિશિષ્ટતા એ છે કે એણે પોતે આખી ઉર્દૂ ગઝલની પ્રણાલિકામાંથી સારા ટોચના કવિઓની સુંદર રચનાઓ અનુવાદ માટે પસંદ કરી. ભારત-પાકિસ્તાનના ટોચના કવિઓની સારામાં સારી ગઝલ પસંદ કરી એનો સુંદર અનુવાદ કર્યો છે. અનુવાદ મૌલિક કૃતિ જેટલો જ આકર્ષક બની ગયો છે. ભારતના અને પાકિસ્તાનના કવિઓની નામાવલિ ઉપર નજર કરશો તો તમને લાગશે કે અશોક ચાવડાએ નામાંકિત કવિઓ ઉપરાંત બહુ ઓછા જાણીતા નહીં, પણ કાવ્યની દસ્તિથી મહત્વના કવિઓની શોધ મહેનતથી કરી છે.

ગઝલોના અનુવાદમાં સૌથી મોટી વિટંબણા કાફિયાની છે. કાફિયા ઉપર તો આખા શે'રની રચના થાય છે. અનુવાદમાં ફારસી-ઉર્દૂના કાફિયા નિભાવવા અશક્ય છે, પણ અશોક ચાવડાએ આ ભગીરથ કાર્ય કરી આયું છે. ઘણા અનુવાદકો કાફિયાને ત્યજ્ઞને માત્ર રદીફની મદદથી અનુવાદ કરે છે, પણ અશોક ચાવડાએ આવી છેતરપણી નથી કરી. એણે કાફિયાની મર્યાદા સાચવી છે. દરેક ગઝલ અને દરેક શે'રમાં એ કાફિયાની રચના ઘડવામાં સફળ થયો છે જે અનુવાદમાં બિલકુલ નૈસર્જિક અને mature (પાકટ) લાગે છે.

આ અનુવાદોથી ઉર્ધ્વ ગજલનો એક સામાન્ય perspective (દિશિકોષ) નજર આવે છે તેમ જ વ્યક્તિગત રીતે કવિઓએ જે આદાનપ્રદાન કર્યું છે એનો પણ એક ચિતાર આવી જાય છે. અશોક ચાવડાના આ ઐતિહાસિક અનુવાદોથી ગુજરાતી વાચક નૈસર્જિક રીતે original (મૂળ) ગજલોનો આસ્વાદ પણ લેશે જે સાથે જ દેવનાગરી લિપિમાં આપવામાં આવી છે. એકસાથે ગજલનું રસદર્શન કરવું અને આનંદ માણવો આ અનુવાદને લીધે શક્ય બન્યું છે.

આ પુસ્તક અશોક ચાવડાની વૈવિધ્ય ધરાવતી પ્રતિભાની ઝાંખી કરાવે છે. એક સરસ કવિ અને સાહિત્યકાર અનાયાસે ગુજરાતી ભાષામાં વિકસી રહ્યો છે. આપણો એને ઉમળકાભેર આવકારીએ, એ આપણો માનવધર્મ છે.

- પ્રા. વારિસ અલવી

�તિહાસિક ક્ષમતા ધરાવતો અનુવાદ સંચય

આપણી ભાષાની કૃતિઓને અન્ય ભાષામાં લઈ જવાના ઉપક્રમમાં બે-ચાર બાબત ખ્યાલ રાખવા જેવી છે : ૧. નરસિંહ મહેતાનાં પદો હિંદી, મરાಠીમાં લઈ જવ તો પદની પશ્ચાદ્ભૂ સચ્ચવાય; પણ, એનું અંગ્રેજ કરવું એ કેવળ ઉત્સાહ છે. ગુજરાતી ગીત હિંદીમાં, અધારંદસ અંગ્રેજમાં, ગજલ ઉર્દૂમાં લઈ જવાનો ઉપક્રમ ફળદાયી નીવડે અને મૂળ કૃતિને ઓછો હાનિકર્તા સાબિત થાય.

કૃતિ અન્ય ભાષામાં જાય ત્યારે ઓછામાં ઓછું સ્વક્રીયપણું ઘટે, એવો ઉપક્રમ અનુવાદકે મનમાં રાખવો જોઈએ. તળપદી ભાષામાં લખાયેલી કૃતિઓનો અનુવાદ જે ભાષામાં તમે આ કૃતિ લઈ જવા માંગો છો એની કોઈ બોલી સાથે અનુવાદકને ધરોબો હોય તો જ લઈ જવી. પન્નાલાલ, જોસેફ મેકવાનની નવલકથાનો અંગ્રેજ અનુવાદ ખતરનાક જ નીવડે. એને સ્વદેશી ભાષાઓમાં લઈ જવાનો ઉપક્રમ યોજવો અ-નિવાર્ય છે. બેય ભાષાઓ સાથેનો ધરોબો અનુવાદકનો અ-નિવાર્ય છે — નહીંતર ધણી વાર બને છે કે ઓડનું મરોડ થઈ જાય છે. એક ઉદાહરણ આપું છું. ગુજરાતીમાં વાક્ય હતું. તુલસીક્યારે દીવો કર્યો. તુલસી કબ દિયા કિયા એવો તરજુમો છપાયેલો ઉપલબ્ધ છે. ‘ક્યારે’નું ‘કબ’ જોડણીકોશે દીધું જ્ઞાન ઉપયોગ માટે લેવામાં આવ્યું.

એક પ્રશ્ન એ છે કે અનુવાદ કઈ રીતે કરવો? ગાલિબ ગુજરાતીમાં લખે તો એ કેવી ગુજરાતી લઘણમાં લખે, એ અનુવાદકનો આદર્શ હોવો જોઈએ. કવિતામાં અર્થ કરતાં વધારે શબ્દના સાઉન્ડનો મહિમા હોય છે અને એટલે આપણે અનુવાદ કરતી વખતે મૂળ કૃતિના નાદસૌંદર્યને સાચવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ગજલમાં ઘણી વાર અનુવાદક ઉર્દૂ, ફારસી કે હિંદીની મૂળ ગજલના છંદોવિધાન તથા રદીફ-કાફિયાને અકબંધ રાખવાના એવા ભગીરથ પ્રયત્ન કરતો હોય છે કે

ગુજરાતીમાં અનુવાદ પામેલી ગજલ એ ફૂત્રિમ, આગંતુક શબ્દોવાળી બની જતી હોય છે. ધણી વાર આપણા દેશની ભાષાઓ આપણને આવડે જ છે એમ માની લઈને અનુવાદ માટે સરળ સમજી બેસીએ ધીએ, પણ આવા અનુવાદ આપણી પોતીકી ભાષાની અર્થદ્ધારાને માફક નથી પણ આવતો.

આવા આવા અસંઘ્ય વિચાર અશોક ચાવડાના ઉર્દૂ ગજલોના અનુવાદ સંચયમાંથી પસાર થતા પહેલા આવ્યા. આ અનુવાદ ઉર્દૂ ગજલોના છે અને અશોક ચાવડા ગુજરાતી સિવાયની ગજલો વાંચે છે, પણ ધ્યાનથી વાંચે છે, એવી પ્રતીતિ આ સંચયમાંથી થાય છે.

આ સંચયમાંથી પસાર થતાં બે-ત્રણ બાબત તરત ધ્યાન ખેંચે છે : (અ) પસંદગી (બ) પરોક્ષ રીતે ઈતિહાસ આલેખન (ક) સરળ, પ્રવાહી અને મૂળના સૌંદર્યને એકકાન થઈ સાંભળી, એ સૌંદર્ય ઉજાગર કરવાનો પ્રયત્ન

અ. પસંદગી

આ સંચયમાં અશોકની ગજલ અને ગજલકાર વિશેની રૂચિ આભિજાત્યવાળી છે એટલું જ નહીં, મૂળની કોઈ નબળી રચનાઓનો એણે અહીં અનુવાદ કર્યો નથી. ભારત-પાકિસ્તાનના નવા-જૂના ઘ્યાત-વિઘ્યાત અને ભવિષ્યમાં ઘ્યાતિ-વિઘ્યાતિ મેળવી શકે એવા ગજલકારોની ગજલોનો અહીં સમાવેશ છે. વલી ગુજરાતીથી જ્યંત પરમાર સુધીના ભારતીય ઉર્દૂ ગજલકારો અને ફેઝ અહમદ ફેઝથી લઈ પરવીન શાકિર સુધીના અને ત્યાર બાદના પાકિસ્તાની ઉર્દૂ ગજલકારોનો અહીં સમાવેશ છે. આમ, આ સંચય અશોકની વિશિષ્ટ પસંદગીને ઉજાગર કરે છે.

બ. પરોક્ષ રીતે ઈતિહાસ આલેખન

આ સંચયની ઐતિહાસિક ક્ષમતા ગજલકારોની અનુક્રમણિકા પર નજર નાખતા જ ઉજાગર થાય છે. અશોકે ગજલકારની જન્મ અને અવસાનની વિગતો પણ અહીં આપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. અશોકનો આ પ્રયાસ પ્રકાશ પંડિત કે નિદા-કેલાસ જેમ ગજલકારોનો ઈતિહાસ આપવાનો નથી તેમ છતાં અહીં પરોક્ષ રીતે ઈતિહાસનું આલેખન તો કરવામાં આવ્યું જ છે. આમ, ઐતિહાસિક રીતે પણ ગજલકારોનો અને ગજલનો વિકાસક્રમ જોવા મળે છે. ગુજરાતી ભાવકોને અલ્લામા ઈકબાલથી લઈ ઝફર ઈકબાલ જેવા સશક્ત સર્વ સમયના ગજલકારો અહીં એકસાથે માણવા મળે છે.

ક. સરળ, પ્રવાહી અને મૂળના સૌંદર્યને ઉજાગર કરવાનો પ્રયત્ન

ગુજરાતી ગજલ સાથે પાંચ દાયકાથી પરિચિત એવા મારામાંના ભાવકને આ સંચયે ધણો સંતુષ્ટ કર્યો છે. અહીં ઉર્દૂનું ગુજરાતી ભાવક માટે અજાણપણું - અધરાપણું - અપ્રત્યાયનપણું - ટળે છે. મૂળ ગુજરાતીમાં લખાઈ હોય એવી અનુવાદમાં સરળતા, પ્રવાહીપણું અને મૂળના નાદસૌંદર્યનું રખોપું અશોક કરી શક્યો છે. કેટલાંક ઉદાહરણો જોઈએ :

પૂરા દુખ ઔર આધા ચાંદ
હિન્દુ કી શબ ઔર ઐસા ચાંદ
આખ્યું દુઃખ ને અડધો ચાંદ,
વિરહની રાતે આવો ચાંદ.

‘પૂરા દુઃખ’નું ‘આખ્યું દુઃખ’ ભાષાંતર ખૂબ સ્વાભાવિક લાગે છે.

અહુમદ ફરાજનો મત્લાઅ છે :

અબ કે બિછડે તો શાયદ કભી ખ્વાબોં મેં મિલે
જિસ તરહ સૂખે હુએ ફૂલ કિતાબોં મેં મિલે

આ મત્લાઅ ગુજરાતીમાં ઉતારતી વખતે એ મૂળના કાફિયા ખ્વાબો, કિતાબોને જતાં કરીને નાદસૌંદર્યને સાચવી લખે છે :

આ વખત ધૂટા પડે તો શક્ય સપનામાં મળે,
જે રીતે સૂકાં થયેલાં ફૂલ પોથીમાં મળે.

‘સપના’ અને ‘પોથી’ શબ્દોના ગુજરાતી વાધા પહેરાવવા અશોકે ખપ લગાડ્યો છે. તો વલી ગુજરાતીની ગજલમાં ‘બહાર’ કાફિયાને બદલે ‘ધરાર’ કાફિયાનો ઉપયોગ પણ એટલો જ બિનકૃતક અર્થાત્ સહજ લાગે છે. આ રીતે અશોકના અનુવાદો ગુજરાતીમાં લખાઈ હોય તેવી મૂળ ગજલો જેવા જ લાગે છે. આવાં અનેક વધારે દણ્ઠાંતો આપવાને બદલે અશોકને વાહ, વાહ કહેવાની ઈચ્છાને હું અટકાવી શકતો નથી.

વાહ, અશોક વાહ...

- ડૉ. ચિનુ મોઢી ‘ઈશર્દ’

આત્મીય અનુવાદ

આર્જિન્ટિનાના હોર્ડેલુઈસ બોર્ડેલે કહેલું કે સાહિત્યકૃતિનું ભાષાંતર થઈ જ ન શકે. તેમાંય કવિતાનું ભાષાંતર તો થઈ જ ના શકે. તેમ છતાં આપણે અનુવાદથી ચલાવી લેવું પડે છે. ઉર્દૂ ગઝલ પછી સૌથી ઉત્તમ ગઝલો લખાઈ હોય તો તે ગુજરાતી ભાષામાં લખાઈ છે. ગુજરાતી ભાષાની એ ખૂબી છે કે ગઝલના મિજાજને તેણે સહજ રીતે સ્વીકારી લીધો છે.

અશોક ચાવડાએ ઉર્દૂ ગઝલના અનુવાદમાં ગુજરાતી ભાષાની તમામ શક્તિને ખપમાં લીધી છે. તેઓ પોતાના અનુભવને ઉત્કટાથી અભિવ્યક્ત કરે છે અને અનુવાદમાં શબ્દ નવો જન્મ લે છે. કાવ્યના અનુવાદમાં કશુંક ગુમાવ્યાનો રંજ રહેતો હોય છે અને કશુંક પામ્યાનો સંતોષ રહેતો હોય છે. એક ભાષામાંથી બીજી ભાષામાં જતાં-આવતાં મૂળ કૃતિને કયાંક ધા કે ઘસરકા વેદવા પડતા હોય છે.

અશોક ચાવડા ઉર્દૂ ગઝલકારોનાં અનેક મસ્તિકોમાં તરે છે. તેઓ રદીફ-કાફિયાના ડિનારા પર બેસી છીપલાંનો રંગ પારખતાં પારખતાં તેના આત્મા સુધી પહોંચી જાય છે. પોતે બીજા કવિનું માથું પોતાના ધડ પર મૂકે છે અને સફળ રીતે એ કવિનું માથું પોતાનું જ છે તેમ અનુવાદમાં સાબિત કરે છે. ઉર્દૂ ગઝલનો અનુવાદ કરતાં તેઓ ઉર્દૂની કેટલીક નવી પ્રતિભાના સંપર્કમાં આવ્યા છે. નવી સંવેદનાઓ, નવા વાસ્તવનો તેમણે ગુજરાતી પાઠકને પરિચય કરાવ્યો છે. સતત ઉર્દૂ ગઝલના અનુવાદો કરીને તેમણે અનેકને મૂળ ગઝલો વાંચવા માટે પ્રેર્યા છે.

અનુવાદનું કામ મૂળ કાવ્યનું સ્થાન પચાવી પાડવાનું નથી. એનું ગૌરવ સ્થાપવાનું છે. અને એ કામ અશોક ચાવડાએ ઘણું સુંદર રીતે કર્યું છે. ચાલો, આપણે ‘ગઝલિસ્તાન’ને માણીએ.

બીજુ આવૃત્તિ વેળાએ...

‘કોઈનો પણ અનુવાદ ક્યારેય પણ સંપૂર્ણ હોતો નથી’ એવું હું માનું છું અને એટલે જ આ સંગ્રહની બીજુ આવૃત્તિ વખતે ફરીથી અનુવાદોમાંથી પસાર થઉં છું. ક્યાંકનાના-મોટા ફેરફારો કર્યા છે. અલબત્ત, આવી જગાઓ બહુ ઓછી છે. જેમ એક જ કૃતિનું સ્વરાંકન અલગ અલગ સંગીતકારો પાસેથી અલગ અલગ મળે તેમ એક જ કૃતિનો અનુવાદ પ્રત્યેક અનુવાદકે બદલાતો રહે છે. અહીં જે કોઈ અનુવાદ છે તે સંપૂર્ણ હોવાનો મારો કોઈ દાવો નથી. આમ તો અનુવાદ વિશે આવો દાવો કોઈ કરી જ ન શકે. અનુવાદ એ ધીરજ માંગતી પ્રવૃત્તિ છે. એક જ શબ્દના ચોક્કસ અર્થ માટે દિવસો સુધી રાહ જોવી પડે છે, તો ક્યારેક પળભરમાં જ એ મળી આવે છે.

આ અનુવાદસંગ્રહ વિશે ડૉ. રધુવીર ચૌધરીએ પોતાની કટારમાં લખ્યું હતું કે “‘ગઝલિસ્તાન’ના કવિતાના અનુવાદક તરીકે ડૉ. અશોક ચાવડાનું વિરલ પ્રદાન લેખાશે.” આ લેખ પણ અહીં ગ્રંથસ્થ કરવામાં આવ્યો છે.

આમ, આ અનુવાદસંગ્રહ વિદ્ધાન પ્રતિભાથી લઈને સામાન્ય માનવીને પણ ગમ્યો છે. હા, કેટલાક મિત્રોને એક ઉર્દૂ સંપાદન તરીકે પણ આ સંગ્રહ માણવો ગમ્યો છે. આમાંથી જે કંઈ સારું છે તે મૂળ કવિઓનું છે, અને જે કંઈ દીકાર્યોગ્ય છે તે મારું છે એટલું કહીને અટકું છું.

૨૩, જાન્યુઆરી ૨૦૧૪

- ડૉ. અશોક ચાવડા

ત્રીજુ આવૃત્તિ વેળાએ...

‘ગઝલિસ્તાન’ની ત્રીજુ આવૃત્તિ ઉર્દૂ ગઝલની લોકપ્રિયતાની ઘોતક છે. આ અનુવાદસંગ્રહ નિમિત્તે માત્ર દેશમાંથી જ નહીં, વિદેશમાંથી પણ શુભેચ્છાઓ મળી છે એનો શ્રેય હું મૂળ ઉર્દૂ કવિઓને આપું છું. મેં તો બસ ગમતાનો ગુલાલ કરીને વહેંચવાની ભાવના સાથે જ આ કામ દિલથી કર્યું છે. આજે પણ અનુવાદ સાથે સંકળાયેલો રાખવા માટે મને ‘ગઝલિસ્તાન’ પ્રેરે છે એટલું આ સંગ્રહનું મૂલ્ય મારા અંગત જીવનમાં છે.

મારી કવિતા જેમ મારા અનુવાદને પ્રેમ કરનાર સહુ કોઈનો આ તકે આભાર માનું છું.

૨૮, જાન્યુઆરી ૨૦૧૭

- ડૉ. અશોક ચાવડા

ગાજલિસ્તાન

અનુવાદ અને સંપાદન :

ડૉ. અશોક ચાવડા

મेરી અલ્લાહ સે ઇતની દુઆ હૈ ‘રાશિદ’
મૈં જો ઉર્દૂ મેં વસીઅત લિખું બેટા પઢ़ લે

- રાશિદ આરફ્ફી

હો ગુર્જરીની ઓથ કે ઉર્દૂની હો ‘મરીઝ’,
ગજલો ફક્ત લખાય છે દિલની જબાનમાં.

- મરીઝ

ઇસ શાયરી મેં ઇજ્જતે સાદાત ભી ગઈ
યે બાત ગર કહે તો બુરા માનતે હૈ વો

- રહમત અમરોહી

આ શાયરીમાં પૂર્વજોની આબરૂ ગઈ,
આ વાત જો કીધી તો એને મારું લાગતું.

- રહમત અમરોહી (અનુ.: અ.ચા.)

ભારતીય ઉર્દૂ શાયરો

:: અનુક્રમ ::

● કવિનું નામ	પૃષ્ઠ
૧. વતી ગુજરાતી (૧૯૬૭ • ૧૭૦૭)	૩
૨. મીર તડી મીર (૧, જાન્યુઆરી ૧૭૨૩ • ૨૦, સપેન્ટેમ્બર ૧૮૧૦)	૫
૩. મિર્જ અસદ ઉલ્લાહખાં ‘ગાલિબ’ (૨૭, ડિસેમ્બર ૧૭૮૭ • ૧૫, ફેબ્રુઆરી ૧૮૬૮)	૭
૪. બહાદુરશાહ જફર (૨૪, ઓક્ટોબર ૧૭૭૫ • ૭, નવેમ્બર ૧૮૬૨)	૮
૫. મોમિન ખાં મોમિન (૧૮૦૧ • ૧૮૫૨)	૧૧
૬. અલ્લામા ઈકબાલ (૮, નવેમ્બર ૧૮૭૭ • ૨૧, એપ્રિલ ૧૮૭૮)	૧૩
૭. જિગર મુરાદાબાદી (૧૮૮૦ • ૧૮૬૦)	૧૫
૮. ફિરાક ગોરખપુરી (૨૮, ઓગસ્ટ ૧૮૮૬ • ૩, માર્ચ ૧૮૮૨)	૧૭
૯. આબિદ અદીમ (૧૭, સપેન્ટેમ્બર ૧૮૦૬ • ૨૦, જાન્યુઆરી ૧૮૭૧)	૧૯
૧૦. કેશી આઝમી (૧૮, જાન્યુઆરી ૧૮૧૮ • ૧૦, મે ૨૦૦૨)	૨૧
૧૧. મજરૂહ સુલતાનપુરી (૧, ઓક્ટોબર ૧૮૧૯ • ૨૪, મે ૨૦૦૦)	૨૩
૧૨. ‘સરશાર’ બુલંદ શહરી (૧૮૨૦ • ૨૦૦૩)	૨૫
૧૩. સાહિર લુધિયાનવી (૮, માર્ચ ૧૮૨૧ • ૨૫, ઓક્ટોબર ૧૮૮૦)	૨૭
૧૪. નરેશકુમાર ‘શાદ’ (૧૮૨૭ • ૧૮૬૮)	૨૯
૧૫. મોહમ્મદ અલવી (૧૦, એપ્રિલ ૧૮૨૭)	૩૧
૧૬. હુરમતુલીદીકરામ ‘હુરમત’ (૧૮૨૭ • ૧૮૮૩)	૩૩
૧૭. નિશ્તર ખાનકહી (ફેબ્રુઆરી ૧૮૩૦)	૩૪
૧૮. જફર ગોરખપુરી (૫, મે ૧૮૩૫)	૩૭
૧૯. બશીર બદ્ર (૧૫, ફેબ્રુઆરી ૧૮૩૫)	૩૮
૨૦. શહરયાર (૧૬, જૂન ૧૮૩૬ • ૧૩, ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૨)	૪૧
૨૧. આદિલ મન્સૂરી (૧૮, મે ૧૮૩૬ • ૬, નવેમ્બર ૨૦૦૮)	૪૩
૨૨. મુજફફર હનીફ (૧, ઓગસ્ટ ૧૮૩૬)	૪૫
૨૩. ગુલાર (૧૮, ઓગસ્ટ ૧૮૩૬)	૪૭
૨૪. નિદા ફાજલી (૧૨, ઓક્ટોબર ૧૮૩૮)	૪૯
૨૫. મુમતાજ રાશિદ (૧૦, જૂન ૧૮૪૪)	૫૧
૨૬. એહેતેશામ ‘અખ્તર’ (૧૮૪૪ • ૨૦૧૨)	૫૩
૨૭. જાવેદ અખ્તર (૧૭, જાન્યુઆરી ૧૮૪૫)	૫૫
૨૮. ‘રશીદ’ ઈમકાન	૫૭
૨૯. મુનવ્વર રાણા (૨૫, ડિસેમ્બર ૧૮૫૨)	૫૮
૩૦. જયંત પરમાર (૧૧, ઓક્ટોબર ૧૮૫૪)	૬૧

फ़िराक़-ए-गुजरात

●

वली गुजराती

गुजरात के फ़िराक़ सूँ है ख़ार-ख़ार दिल
बेताब है सीने मनी आतिश बहार दिल
मरहम नहीं है उसके ज़ख्म का जहाँ मनी
शमशेर हिज्र सूँ जो हुआ है फिगार दिल
अब्बल सूँ था ज़ैफ पे पाबस्ता सोज में
ज्युं बाल है अगन के उपर बेकरार दिल
इस सैर के नशे सूँ अब्बल तर दिमाग था
आखिर कूँ उस फ़िराक़ में खींचा खुमार दिल
मेरे सीने में आके चमन देख ईश्क का
है जैसे खूँ सूँ तन में मेरे लालारज़ार दिल
हासिल किया हूँ जग में सरापा शिकस्तगी
देखा है मुझ सकेब सुब्हे बहार दिल
हिजरत सूँ दोस्ता के हुआ जी मेरा गुदाज
इशरत के पैरहन को किया तार-तार दिल
हर आशना की याद की गरमी सूँ तन मनी
हरदम में बेकरार है मिस्ले शरार दिल
सब आशिकां हुजूर अच्छे पाक सूर्ख-रु
अपना आपस लहू सूँ किया निगार दिल
हासिल हुआ है मुझ को समर मुझ शिकस्त सूँ
पाया है चाक-चाक हो शिकल-ए-अनार दिल
लेकिन हज़ार शुक्र 'वली' हक के फैज़ सूँ
फिर उसके दिखने का है उमीदवार दिल

ગુજરાતના વિયોગમાં

વલી ગુજરાતી

ગુજરાતના વિયોગમાં છે ખાર ખાર દિલ;
 જવાળામાં અઞ્જિની રહે છે આ ધરાર દિલ.
 દુનિયામાં એનાં દર્દની કોઈ દવા નથી,
 તલવાર આ જુદાઈની, ને આરપાર દિલ.
 આરંભથી એ દર્દમાં નખશિખ થયું'તું ગુમ,
 અજિન ઉપર હો વાળ, એમ જ બેકરાર દિલ.
 ખુશહાલ મન થયું હતું એની સફરથી ખૂબ,
 અંતે હવે વિયોગમાં તૂટ્યું વધાર દિલ.
 છાતીમાં મારી દેખ ખીલ્યો છે પ્રણયનો બાગ,
 જાણો કે રક્તથી જ સીચેલી બહાર દિલ.
 કાયમ મળી છે હાર આ જગમાં મને ફકત,
 મારી પીડા છે કોઈ તૂટેલી સવાર દિલ.
 છૂટા થવાથી દોસ્તો દૂમો ભરાય છે,
 આનંદનું આ વસ્ત્ર કરતું તાર તાર દિલ.
 સહુ દોસ્તોની યાદથી ઉભાભર્યું શરીર,
 તણખાની જેમ બહુ બળે સઘળે પ્રકાર દિલ.
 સહુ આશિકો, હજૂર રાખે લાલ-લાલ ગાલ,
 લોહીથી લાલ રાખું છું હું થોડું યાર દિલ.
 મારી આ હારનું મને એવું મળ્યું છે ફળ,
 જોઉં છું છિન્નભિન્ન હમણાં શાનદાર દિલ.
 ઈશ્વરની આ કૃપાનો માનો પાડ હે ‘વલી’,
 એને નિહાળવા ફરી ઉમેદવાર દિલ.

उठता है

मीर तक़ी मीर

देख तो दिल कि जाँ से उठता है
ये धुआँ-सा कहाँ से उठता है
गोर किस दिलजले की है ये फ़्लक
शोला यक सुबह याँ से उठता है
सुध ले घर की भी शोला-ए-आवाज़
दूद कुछ आशियाँ से उठता है
यूँ उठे आह उस गली से हम
जैसे कोई जहाँ से उठता है
बैठने कौन दे है फिर उसको
जो तेरे आस्ताँ से उठता है

નીકળે છે

મીર તકી મીર

દિલમાંથી કે જીવમાંથી નીકળે છે;
આ ધુમાડા જેવું કયાંથી નીકળે છે.
આભ કોઈ પ્રેમીની શું છે કબર કે,
હર પરોઢે આગ ફાટી નીકળે છે.
હે ભજકતી આગ ઘરનું ધ્યાન રાખો,
આ ધુમાડો ઝૂંપડીથી નીકળે છે.
આહ ભરતો એમ ઊઠચો એ ગલીથી,
જેમ કોઈ વિશ્વ ત્યાગી નીકળે છે.
બેસવા દે છે પણીથી કોણ એને,
ઉંબરો તારો જે છોડી નીકળે છે.

कोई

●

ग़ालिब

इब्ने-मरियम हुआ करे कोई
मेरे दुख की दवा करे कोई
चाल, जैसे कड़ी कमाँ का तीर
दिल में ऐसे के जा करे कोई
बात पर वाँ जबान कटती है
वो कहें और सुना करे कोई
बक रहा हूँ जुनूँ में क्या-क्या कुछ
कुछ न समझे, खुदा करे कोई
न सुनो, गर बुरा कहे कोई
न कहो, गर बुरा करे कोई
रोक लो, गर ग़्लत चले कोई
बछ़ा दो, गर ख़ता करे कोई
कौन है, जो नहीं है हाजतमंद
किसकी हाज़्त रवाँ करे कोई
जब तवक्को ही उठ गई ‘ग़ालिब’
क्यों किसी का गिला करे कोई

કોઈ

●

ગાલિબ

ઈસુ થઈ અવતર્યો કરે કોઈ,
મારા દુઃખની દવા કરે કોઈ.

ચાલ જાણો કમાનનું હો તીર,
દિલમાં એમ જ જગા કરે કોઈ.

વાત પર ત્યાં કપાય જીભ છતાં,
એ કહે સાંભળ્યા કરે કોઈ.

કોધમાં હું કર્યો કરું બકવાસ,
કેં ન સમજે ખુદા કરે કોઈ.

સાંભળો ના ખરાબ કોઈ કહે,
ના કહો ખોટું જ્યાં કરે કોઈ.

રોકજો, કોઈ અવળું ચાલે તો!
માફ કર, જો ખતા કરે કોઈ.

કોણ છે જેની કોઈ માંગ નથી,
માંગ કોની અદા કરે કોઈ?

કોઈ આશા રહી ન જ્યાં ‘ગાલિબ’,
કોઈ ફરિયાદ ક્યાં કરે કોઈ?

अपनी आँखों से

●

बहादुरशाह ज़फ़र

अगर ग़फ़्लत का परदा हम उठाते अपनी आँखों से
तो जो वाँ देखते, याँ देख जाते अपनी आँखों से
बला से आप ही पैग़म्बर, हम अपने हो जाते
कि जाते वाँ और उस को देख आते अपनी आँखों से
मिलाएँगे नज़र किससे कि वह बेदीद हैं ऐसे
नहीं आईने में आँखें मिलाते अपनी आँखों से
जो वह आँखों में आया, कौन उसको देख सकता था
क़सम आँखों की, हम उसको छिपाते अपनी आँखों से
'ज़फ़र', गिरिया हमारा कुछ न कुछ तासीर रखता है
उन्हें हम देखते हैं, मुस्कुराते अपनी आँखों से

ખુદની આંખથી

બહારુરશાહ જફર

પડદો ભરમનો જો ઉઠાવી હેત ખુદની આંખથી;
જોવા મળત જે ત્યાં, તે જોઈ લેત ખુદની આંખથી.
પોતે જ પોતાનો પયંબર આ મુસીબતથી બનત,
કે ત્યાં જઈને એને જોઈ લેત ખુદની આંખથી.
નજરો મિલાવું કેમ હું કે એમને દણ્ણિ નથી,
નહિતર તો આંખો ના મિલાવી લેત ખુદની આંખથી.
આંખોમાં એને આવતાં જોઈ શકત ના કોઈ પણ,
સોગંદ આંખોની છુપાવી લેત ખુદની આંખથી.
મારા વહેલાં આંસુઓમાં છે ‘જફર’ કોઈ પ્રભાવ,
જોયા કરું છું એને રાખી હેત ખુદની આંખથી.

इश्क

●

मोमिन

कहर है मौत है क़ज़ा है इश्क
सच तो यह है बुरी बला है इश्क
असरे-ग़म ज़रा बता देना
वह बहुत पूछते हैं क्या है इश्क
आफ़ते-जाँ है कोई परदानशीं
कि मेरे दिल में आ छुपा है इश्क
देखिए किस जगह डुबो देगा
मेरी कश्ती का नाखुदा है इश्क
आप मुझसे निबाहेंगे, सच है
बावफ़ा है हुस्त, बेवफ़ा है इश्क

ઈશક

●

મોમિન

કોપ છે, મોત છે, સજા છે ઈશક,
સાચું તો આ બૂરી બલા છે ઈશક.

વાત હુઃખની જરા બતાવી હે,
એ પૂછે રોજ શું ભલા છે ઈશક?

જીવ પર હાવી થઈ શું સંતાયા,
દિલમાં આવી રહોકે ત્યાં છે ઈશક!

જોઈએ કયાં જઈને દુબાડે છે!
નાવનો મારી નાખુંદા છે ઈશક.

સાથ રે'વાનાં આપ, સાચું છે,
છે વફા રૂપ, બેવફા છે ઈશક.

कर दे

अल्लामा इक़बाल

इस दशत के सहरा को समंदर कर दे
या मेरी आँखो के हर अश्क को पत्थर कर दे
ऐ अल्लाह मैं और नहीं कुछ तुझसे माँगता
मेरी चादर मेरे पैरों के बराबर कर दे
मुझे घेर न ले ये आतिश-ए-दुनिया कहीं
मुझ पर अपनी रहमतों का साया कर दे
मुझे ख़ाक न कर दे मेरी हस्ती का गुरुर
मुझे मेरे नफ्स से मौतबर कर दे
ऐ खुदा मेरी दुआओं में वो असर कर दे
माँगू मैं तुझसे कतरा और तू समंदर कर दे

કરી દે

અલ્લામા ઈકબાલ

આ જંગલના રણને સમંદર કરી દે;
કાં આંખોનાં આંસુને પથ્થર કરી દે.

ખુદા હું બીજું તો કશુંયે ન માંગું,
તું ચાદરને પગની બરાબર કરી દે.

મને આગ હુનિયાની ઘેરી વળે ના,
કૃપાની જ છાયા તું મુજ પર કરી દે.

મને હુંપણું ક્યાંય મારી ન નાખે,
મને જિંદગાનીથી તું પર કરી દે.

તું મારી દુઆમાં અસર આટલી કર,
હું ટીપું ચહું તું સમંદર કરી દે.

चले गये

जिगर मुरादाबादी

आँखों में बस के दिल में समा कर चले गये
ख़ाबीदा ज़िन्दगी थी, जगाकर चले गये
चेहरे तक आस्तीन वो ला कर चले गये
क्या राज़ था कि जिसको छुपाकर चले गये
रग रग में इस तरह वो समा कर चले गये
जैसे मुझी को मुझसे चुराकर चले गये
आए थे दिल की प्यास बुझाने के वास्ते
इक आग सी वो और लगाकर चले गये
लब थरथरा के रह गये लेकिन वो ऐ 'जिगर'
जाते हुए निगाह मिलाकर चले गये

જતાં રહ્યાં

જિગર મુરાદાબાદી

આંખે વસી હૃદયમાં સમાઈ જતાં રહ્યાં;
સ્વભ્નીલ જિંદગીને જગાડી જતાં રહ્યાં.
અછેરા સુધી એ બાંધને લાવી જતાં રહ્યાં;
શેનું રહ્યસ્ય એ, જે છુપાવી જતાં રહ્યાં.
નસ નસમાં એ રીતે એ સમાઈ જતાં રહ્યાં;
જાણો મને જ મુજથી ઉઠાવી જતાં રહ્યાં.
અંત:કરણની ઘ્યાસ છિપાવા મળ્યાં હતાં,
એ આગ આ હૃદયની વધારી જતાં રહ્યાં.
કંપીને હોઠ ચૂપ થયા તે છતાં ‘જિગર’,
આંખો જતાં જતાં એ મિલાવી જતાં રહ્યાં.

कहानी भी

फ़िराक़ गोरखपुरी

रात भी, नींद भी, कहानी भी
हाये क्या चीज़ है जवानी भी
इस अदा का तेरा जवाब नहीं
महबानी भी सरगरानी भी
दिल के अपने भी ग़म थे दुनिया में
कुछ बलाए थी आसमानी भी
दिल को शोलों से करती है सैराब
ज़िंदगी आग भी है पानी भी
दिले बदनाम तेरे बारे मैं
हो गई वो नजर सियानी भी
ज़िंदगी एन दीद-ए-यार ‘फ़िराक़’
ज़िंदगी हिज़ की कहानी भी

કહાણી પણ

ફિરાક ગોરખપુરી

રાત પણ, ઉંઘ પણ, કહાણી પણ;
હાય શું ચીજ છે જવાની પણ.

આ અદા લાજવાબ છે તારી,
હોય ગુસ્સામાં મહેરબાની પણ.

દિલને દિલનાં હતાંય દર્દ ઘણાં,
આફતો કેંક આસમાની પણ.

દિલને ભડકાવતી એ પૂર સુધી,
જિંદગી આગ પણ, ને પાણી પણ.

તારી બાબતમાં એ દિલે-બદનામ,
થૈ ગઈ એ નજર સયાની પણ.

જિંદગી પ્રેમિકાનું દર્શન છે,
છે ‘ફિરાક’ એ વિરહ-કહાણી પણ.

अधूरी कथा हूँ मैं

आबिद अदीब

धरती के हर वरक पे लिखा जा रहा हूँ मैं
सदियाँ गुज़र गई हैं, अधूरी कथा हूँ मैं
हर बार पत्थरों का निशाना बना हूँ मैं
जिस शाख पर उग आया हूँ तोड़ा गया हूँ मैं
मुँह देखने की कोई भी हिमत न कर सका
आईना हाथ में लिए फिरता रहा हूँ मैं
कुछ इस तरह से भीड़ मेरे चारों और है
जैसे सड़क के बीच कोई हादसा हूँ मैं
बिछड़े हुए थे शहर से गाँव, मिला दिये
दोनों तरफ को जाता हुवा रास्ता हूँ मैं
पत्थर हूँ सख्त जान हूँ पर मोम की तरह
होठों की तल्खियों से पिघलता रहा हूँ मैं
झुल्सा के रख दिया मुझे ज़ख्मों की धूप ने
कुछ इस वजह से और भी सँवला गया हूँ मैं

અધૂરી કથા છું હું

આભિદ અદીબ

ધરતીના પાને પાને લખાઈ રહ્યો છું હું,
સૈકા વીત્યા અધૂરી કથામાં કથ્યો છું હું.
કાયમથી પથ્યરોનો નિશાનો બન્યો છું હું,
જે ડાળ પર ઊગ્યો છું, તોડાઈ ગયો છું હું.
મોં દેખવાની કોઈ ન હિંમત કરી શક્યું,
દર્પણ લઈને હાથમાં ફરતો રહ્યો છું હું.
ચારેય બાજુ મારી જુઓ એમ ભીડ છે,
રસ્તા ઉપરનો જાણો તમાશો થયો છું હું.
ભેગાં કરી દીધાં છે મેં આ ગામ-શહેરને,
બંને તરફ જનારનો રસ્તો થયો છું હું.
પથરદું, સખ્ત જવ છું પણ મીણની સમાન,
કોઈના કડવા વેણથી પીગળી રહ્યો છું હું.
જગ્મોનો તાપ રોજ મને બાળતો રહ્યો,
એના લીધે જ શ્યામ ઘણો થઈ ગયો છું હું.

ख़ता के साथ

●

कैफी आज़मी

की है कोई हसीन ख़ता हर ख़ता के साथ
थोड़ा सा प्यार भी मुझे दे दो सज़ा के साथ
गर डूबना ही मेरा मुकद्दर है तो सुनो
डूबेंगे हम ज़रूर मगर नाखुदा के साथ
मंज़िल से वो भी दूर था और हम भी दूर थे
हमने भी धूल उड़ायी बहुत रहनुमा के साथ
रक्से-सबा के जश्न में हम तुम भी नाचते
ऐ काश तुम भी आ गये होते सबा के साथ
ऐसा लगा ग़रीबी की रेखा से हूँ बलन्द
पूछा किसी ने हाल कुछ ऐसी अदा के साथ

ખતા સાથે

કેફી આજમી

ગુના સારા થયા છે કેંક મારાથી ગુના સાથે;
જરા દઈ દો મુહુબ્બત પણ મને થોડી સજી સાથે.

અગર રૂબી જવાની હોય કિસ્મત મારી, તો સાંભળ,
હું ચોક્કસ રૂબીશ, પણ રૂબવાનો નાખુદા સાથે.

અમારી જેમ મંજિલથી ઘણો પાછળ હતો એ પણ,
અમે પણ ધૂળ ઉડાડી છે બહુ એ ભોમિયા સાથે.

હવાના નૃત્યના ઉત્સવમાં નાચત હું તમારી સંગ,
તમે પણ કાશ આવ્યાં હોત પૂરવની હવા સાથે.

ગરીબીનીય રેખાથી ઉપર છું હું મને લાગ્યું,
ખબર મારી પૂછી'તી કોઈએ એવી અદા સાથે.

बनता गया

‘मजरूह’ सुल्तानपुरी

जब हुआ इरफँ तो ग़म आराम-ए-जाँ बनता गया
सोज़-ए-जानाँ दिल में सोज़-ए-दीगराँ बनता गया
रफ़ता रफ़ता मुनक़्लिब होती गई रस्म-ए-चमन
धीरे-धीरे नरम-ए-दिल भी फुगाँ बनता गया
मैं अकेला ही चला था जानिब-ए-मंज़िल मगर
लोग साथ आते गए और कारवाँ बनता गया
जिस तरफ भी चल पड़े हम आबला पायान-ए-शौक
ख़ार से गुल और गुल से गुलिस्ताँ बनता गया
शह-ए-ग़म तो मुख्तसर होती गई उसके हुजूर
लफ़ज़ जो मुँह से न निकला दास्ताँ बनता गया

બનતી ગઈ

‘મજરૂહ’ સુલ્તાનપુરી

જ્યાં વિવેકી થૈ ગયો પીડા ખુશી બનતી ગઈ;
પ્રેમની પીડા જ પીડા અન્યની બનતી ગઈ.

બાગનો વ્યવહાર ધીમે ધીમે બદલાતો ગયો,
ધીમે ધીમે દિલમાં આંસુની નદી બનતી ગઈ.

એકલો હું મંજિલોને પામવા નીકળ્યો હતો,
સાથ સહુ દેતા ગયા ને મેદની બનતી ગઈ.

શોખથી જ્યાં પણ ગયો દું સાવ અડવાણા પગે,
કંટકોથી ફૂલ દુનિયા બાગની બનતી ગઈ.

હુઃખની કિમત સમેટાતી ગઈ છે એ રીતે,
વારતાઓ ના કહેલા શબ્દથી બનતી ગઈ.

टीले पे खड़ा हूँ

‘सरशार’ बुलंद शहरी

बेकराँ कुर्बके टीले पे खड़ा हूँ
अपनी उजड़ी हुई सांसों से खफ़ा हूँ
सरहद-ए-जिस्म से आगे भी चलूँगा
अभी एक हांफते साअेपे फिदा हूँ
जो मुझे आज गिराने पे तुला है
मैं इसी पेड़ का मज़बूत तना हूँ
वो मुझे सुनने पे आमादा नहीं है
कुर्हे-अर्ज से बाहर की सदा हूँ
मेरी तशकील में सूरज का लहू था
जलते-जलते बड़ी मुश्किल से बुझा हूँ

ટીંબા ઉપર ઊભો છું

‘સરશાર’ બુલંદ શહરી

અથાગ પીડાના ટીંબા ઉપર ઊભો છું,
હુંય ખફા તારા પર હે ઉજ્જવ શાસો છું.
શરીરની પણ હદ ઓળંગી આગળ ચાલીશ,
હમણાં હાંકેલા પડછાયે છો વાર્યો છું.
આજ મને જે કાપી નાખવા થઈ ગયો તત્પર,
હું એ જ વૃક્ષની જડ માફક ફૂલ્યોફાલ્યો છું.
મુજને સાંભળવા એ તૈયાર નથી પણ,
હું કોઈ અજાણી ધરતી પરનો પડઘો છું.
મારી રચનામાં શામિલ છે લોહી સૂરજનું,
બળતાં બળતાં માંડ માંડ હું બુઝાયો છું.

बात करें

साहिर लुधियानवी

सज़ा का हाल सुनाएँ, जज़ा की बात करें
खुदा मिला हो जिन्हें, वो खुदा की बात करें
उन्हें पता भी चले और वो ख़फ़ा भी न हो
इस एहतियात से क्या, मुद्दआ की बात करें
हर एक दौर का मज़्हब नया खुदा लाया
करें तो हम भी मगर, किस खुदा की बात करें
वफ़ा-शिआर कई हैं, कोई हसीं भी तो हो
चलो फिर आज उसी बेवफ़ा की बात करें

વાત કરે

સાહિર લુધિયાનવી

સજાનો હાલ કહે કે ફૂપાની વાત કરે,
ખુદા મળ્યો હો જેને એ ખુદાની વાત કરે.
ખબર પડેય છતાં થાય ન એ ગુર્સે પણ,
સતર્ક એમ રહી શું કશાની વાત કરે.
દરેક યુગનો ધરમ કેં નવો ખુદા લાવ્યો,
કરે જો કોઈ તો કેવા ખુદાની વાત કરે.
વફા કરે છે હજારો કોઈ સરસ તો હો,
બધા ફરી ફરી એ બેવફાની વાત કરે.

शाम हो जाए

●

नरेशकुमार 'शाद'

यह इन्तेज़ार ग़लत है कि शाम हो जाए
जो हो सके तो अभी - दौर-ए-जाम हो जाए
खुदा-न-ख़्वास्ता पीने लगे जो वाईज़ भी
हमारे वास्ते पीना हराम हो जाए
मुझे ऐसे रिन्द को भी तू ने हश्र में या रब
बुला लिया है तो कुछ इन्तेज़ाम हो जाए
वो सहन-ए-बाग़ में आए है मय-कशी के लिए
खुदा करे कि हर इक फूल जाम हो जाए
मुझे पसन्द नहीं इस पे गामजन होना
वो रहगुज़र जो गुज़र गाह-ए-आम हो जाए

સાંજ થઈ જાયે

નરેશકુમાર ‘શાદ’

આ ઈતજાર નકામો કે સાંજ થઈ જાયે,
જો શક્ય હોય, હવે એક જામ થઈ જાયે.

ખુદા કરે કે ન પીએ આ ધર્મઉપદેશક,
અમારી માટે પીવાનું હરામ થઈ જાયે.

અમારી જેવા શરાબીને તેં કયામતમાં,
જો આવકાર્યો જ છે તો ઈતજામ થઈ જાયે.

જુઓ એ બાગમાં આવ્યાં છે મયકશી માટે,
ખુદા કરે કે બધાં ફૂલ જામ થઈ જાયે.

મને પસંદ નથી ચાલવું એ રસ્તા પર,
જે માર્ગ આમ બધાનાય નામ થઈ જાયે.

रस्ता दिखाई दे

मोहम्मद अलवी

मरने की जी में आए तो रस्ता दिखाई दे
ऐसा मकाँ बनाओ की दरिया दिखाई दे
लहरों पे दूर-दूर तलक काँपता हुआ
दरिया में चाँद देखे तो शो'ला दिखाई दे
इसको बिछड़ते वक्त मैं जी भर के देख लूँ
क्या जाने फिर मिले तो वो कैसा दिखाई दे
एक-एक चीज़ ज़मी में उतरती जाए
सूरज भी, आसमाँ भी उतरता दिखाई दे
हर फ़र्द अपनी मोतसे बेखौफ़ हो गया
अब तो खुदा-ए-पाक का जलवा दिखाई दे

રસ્તો નજર આવે

મોહમ્મદ અલવી

મરવાની ઈચ્છા થાય તો રસ્તો નજર આવે;

એવી જગાએ ધર કરો દરિયો નજર આવે.

લેરો ઉપર એ જોજનો લગ કાંપતો લાગે,
આ ચાંદ દરિયામાં જુઓ તણખો નજર આવે.

છૂટા થતી વખતે હું એને મનભરી જોઉ,
કોને ખબર બીજી વખત કેવો નજર આવે?

એકેક વસ્તુ જાણે ધરતીમાં ઉત્તરતી હો,
આકાશ સાથે સૂર્ય ઉત્તરતો નજર આવે.

માણસ હવે તો મોતથી નિશ્ચિત લાગે છે,
ઈશ્વર હવે હોવાનું તારું તો નજર આવે.

दरपन हूँ

●

हुरमतुलइकराम 'हुरमत'

टूटता हूँ फिर जुड़ जाता हूँ
मैं पानी का आईना हूँ
घर के लिए हूँ रात का सूरज
कहने को मिट्टी का दिया हूँ
ढूँढ़ रहा हूँ अपना पैकर
क्या जाने किसका चेहरा हूँ
नाप सको तो मुजको नापो
मैं सागर के बीच खडा हूँ
तैर रहा हूँ दश्ते-फ़ज़ा में
मैं बीते लम्हों की सदा हूँ
मैं हूँ तसलसुल राहे-सफरका
पथर की मानिन्द गड़ा हूँ
मुझ तक कौन पहोंचता 'हुरमत'
मिट्टी में हीरे सा छुपा हूँ

દરપણ છું

હુરમતુલઈકરામ ‘હુરમત’

તૂઢું છું તોપણ ભેગો છું,
પાણીનાં દરપણ જેવો છું.

સૂર્ય રાતનો છું ઘર માટે,
છોને માટીનો દીવો છું.

શોધું છું હું મારો આકાર,
જાણ નથી કોનો ચેરો છું?

માપી શકો તો માપી લોને,
દરિયા વચ્ચે હું ઊભો છું.

જંગલમાં ભટકું છું કાયમ,
હું વીતી પળનો પડઘો છું.

રસ્તા પરનો માઈલસ્ટોન હું,
પથ્થરની માફક ખૂંઘો છું.

‘હુરમત’ મને કોણ ઓળખે,
ધૂળમાં હીરા જેમ રહ્યો છું.

कोई है

निश्चातर ख़ानकाही

खुद मैं हूँ कि तू? या तेरा धोखा है, कोई है
कहता हूँ नहीं है, तो निकलता है, कोई है
तनहाई की यह शब कि खुदा तक नहीं लेकिन
दिल फिर भी अन्धेरे में यह कहता है, कोई है
यह रात का पत्तोंसे चमकती हुई आँखे
यह दहशत कि हर शाम यह खदशा है, कोई है
क्या जाने यह कौन मेरे दरप आजार
मिचती है कभी आँख तो लगता है, कोई है
कहते हैं कि अन्देशा हैं, बेचेहरा व बेजिस्म
सर किसका यह दीवार से उगता है, कोई है
है कोई कि इक पलके लिए आके झलक दे
खाली मेरी आँखो का दरीचा है, कोई है
इक बूढ़ा भिखारी था कि आया नहीं कल से
फिर कौन मेरे दर पै यह चीखा है, कोई है

કોઈ છે

નિશ્તર ખાનકહી

ખુદ હું જ દું કે તું કે છે તારો ભરમ કે કોઈ છે;
હું જ્યાં કહું દું કે નથી ત્યાં નીકળે એ કોઈ છે.

આ રાત એકલતાની છે કે ક્યાંય પણ ઈશ્વર નથી,
તોયે હદ્ય અંધારમાં એવું કહે છે કોઈ છે.

આંખો ચમકતી હોય છે આ રાતની થઈ પાંડાં,
હર રાહ પર શંકા પડે છે ડર રહે છે કોઈ છે.

આ કોણ મારા આંગણે મારું વિચારે છે અશુભ,
આંખો જરા મીંચાય તો એવું થતું કે કોઈ છે.

મેં સાંભળ્યું, શંકા મને, એને ચહેરો ના શરીર,
દીવાલથી આ કોનું મસ્તક ઉગતું જે કોઈ છે.

હો કોઈ તો એકાદ પળ આવી મને ચહેરો બતાવ,
મારા નયનની બારીઓ સૂની જ છે કે કોઈ છે.

ઘરડો ભીખારી એક જે આવ્યો નથી ગઈકાલથી,
તો કોણ આ મારા ઘરે કણાર્યા કરે છે કોઈ છે.

रात गये तक

ज़फर गोरखपुरी

दिल में यूँ आशाओं की बाती रहती है रोशन रात गये तक
जैसे प्यार का रस्ता देखे कोई सुहागन रात गये तक
तोड़ न ले गालों की कलियाँ कोई लबों की उँगलीसे
सोच में गुम थी, नींद न आई जागी मालन रात गये तक
शाम ढले वो घर आये थे, हाए सखी फिर हाल न पूछ
लचकी बाहें, खनकी चूड़ी खनका कंगन रात गये तक
किसको खबर भगवान मिले, या राह में कोई और मिला
मंदिरसे घर लौट न पाई एक पूजारन रात गये तक
तुझ को अपनी जुल्फ का ग़म है मुझको दुनिया भर का ग़म
मेरी मुश्किल जीवनभर की तेरी उलझन रात गये तक
आज ‘ज़फर’ दिल यूँ रोता है जग के घोर अंधेरे में
जैसे बेवा हो कर रोए सेज पे दुल्हन रात गए तक

મોડી રાત સુધી

●
જફર ગોરખપુરી

દિલમાં આશાનો દીવો રૂહે છે રોશન મોડી રાત સુધી,
જાણે ચાહતની રાહ જુએ છે સુહાગન મોડી રાત સુધી.
હોઠોની આંગળિયુંથી કોઈ કળી ગાલની તોડી ના લે,
એ જ વિચારે ઉંઘ ન આવી, જગી માલણ મોડી રાત સુધી.
સાંજ ફળી એ ઘર આવ્યા'તા, હાય સખી તું હાલત ના પૂછ,
હાથ કાંપતા, રણકી ચૂડી, રણક્યા કંકણ મોડી રાત સુધી.
ખબર નથી ભગવાન મળ્યા કે રસ્તે બીજું કોઈ મળ્યું'તું,
મંદિરથી પાછી વેર ન આવી એક પુજારણ મોડી રાત સુધી.
તને તારી જુલ્દોનું દુઃખ છે મને આખી દુનિયાનું દુઃખ,
મારે જીવનભરનું દુઃખ, તારી ઉલઝન મોડી રાત સુધી.
આજ 'જફર' દિલ એમ રુએ છે જગતના ધનધોર અંધારે,
સેજ ઉપર થઈને વિધવા જેમ રુએ દુલ્હન મોડી રાત સુધી.

ग़म की निशानी नहीं

बशीर बद्र

मेरी आँखो में ग़म की निशानी नहीं
पत्थरों के प्यालों में पानी नहीं
मैं तुझे भूलकर भी नहीं भूलता
प्यार सोना है, सोने का पानी नहीं
मेरी अपनी भी मजबूरियाँ हैं बहुत
मैं समुन्दर हूँ, पीने का पानी नहीं
मेरा चेहरा लकीरों में तक्सीम है
आईनों से मुझे बदगुमानी नहीं
शाम के बाद बच्चों से कैसे मिलूँ
अब मेरे पास कोई कहानी नहीं
मौसमों के लिफ़ाफ़े बदलते रहे
कोई तहरीर इतनी पुरानी नहीं
कोई आसेब है इस हरसी शहर पर
शाम रौशन है लेकिन सुहानी नहीं

ગમની નિશાની નથી

બશીર બદ્ર

મારી આંખોમાં હુઃખની નિશાની નથી;
દોસ્ત! પથ્થરના ઘાલામાં પાણી નથી.

હું તને ભૂલીને પણ નથી ભૂલતો,
પ્રેમ સોનું છે સોનાનું પાણી નથી.

મારી પોતાની મજબૂરીઓ છે ઘણી,
હું સમંદર છું; પીવાનું પાણી નથી.

મારો ચેરો લકીરોમાં વ્હેચાય છે,
દર્પણોથી પરેશાની છાની નથી.

સાંજ ટળતાં મળું બાળકોને શી રીત?
મારી પાસે હવે કોઈ કહાણી નથી!

ऋતુઓ પરબીડિયું બદલતી રહે,
વારતા કોઈ આવી પુરાણી નથી.

કોઈ ધાયા પડી છે નગર પર કદાચ,
સાંજ ઝળહળ છે તોપણ સુહાની નથી.

भिगोये कैसे

शहरयार

नींद की ओस से, पलकों को भिगोये कैसे
जागना जिसका मुक़दर हो, वो सोये कैसे
रेत दामन में हो या दश्त में, बस रेत ही है
रेत में फ़स्लें-तमन्ना कोई बोये कैसे
ये तो अच्छा है, कोई पूछनेवाला न रहा
कैसे, कुछ लोग मिले थे हमें, खोये कैसे
रुह का बोझ तो उठता नहीं दीवाने से
जिस्म का बोझ, मगर, देखिए ढोये कैसे
वरना सैलाब बहा ले गया होता, सब कुछ
आँख को ज़ब्त की ताकीद है, रोये कैसे

પલાણું કઈ રીતે

શહરયાર

ઉંઘના ઝાકળથી આંખોને પલાણું કઈ રીતે?
જાગરણ ડિસ્મત હો જ્યારે ત્યાં સૂવાનું કઈ રીતે?
રેત દામનમાં રહે કે જંગલે, બસ રેત છે,
રેતમાં ઈચ્છાનો બોલો ફાલ વાવું કઈ રીતે?
એય સારું છે કે કોઈ પૂછનારું ના રહ્યું,
જે મળ્યા એ ગુમ થયા ક્યાં વાત પૂછું કઈ રીતે?
આતમાનો બોજ દીવાનાથી તો ઉઠતો નથી,
એ ઉઠાવે દેહનો પણ ભાર એવું કઈ રીતે!
પૂર નહિતર આ બધું સઘણું, વહાવી જત પણ,
આંખની છે હઠ સહન કરવું જ, રોવું કઈ રીતે?

एक

●

आदिल मन्सुरी

जिस्म सारे अलग है साया एक
मुख्खालिफ़ है जुबाने चहेरा एक
मौजें उठती है बैठ जाती है
बाकी रहेता है फिर भी दरिया एक
आँखें लाखों करोड़ों आँखे हैं
सारी आँखों के बीच सपना एक
हर कड़ी दायरा बनाए अलग
साथ सब का मगर खनकना एक
एक मिट्टी महक रही है सब में
और मिट्टी का सब से रिश्ता एक
उदू़ गुजराती कुछ भी हो 'आदिल'
अपने शेरों में तुमने समझा एक

એક

●

આદિલ મન્સુરી

તન બધાં છે અલગ ને છાયો એક;
બોલીઓ છે જુદી ચહેરો એક.
લહેર ઊઠે કદી, કદી બેસો,
તોય બાકી રહે છે દરિયો એક.
આંખ લાખો-કરોડ આંખો છે,
સહુની આંખોમાં હોય સ્વખો એક.
સાંકળોનું અલગ અલગ વર્તુળ,
હોય રણકાર પણ બધાનો એક.
એક માટી મહેકતી સહુમાં,
માટી સાથે રહ્યા સંબંધો એક.
ઉર્દૂ ગુજરાતી હો ભલે ‘આદિલ’,
શે’રમાં તું બધુંય સમજ્યો એક.

कभी

●

मुज़फ्फर हनफ़ी

पहचान क्या होगी मेरी थम कर नहीं सोचा कभी
मेरे हज़ारों रूप है, कतरा कभी, दरिया कभी
इक हमसफ़र का कौल है, सूरज सवा नेजे पे था
राहों पे थी मेरी नजर, उपर नहीं देखा कभी
तूफान हूँ तो क्या हुआ, ऐ बर्ग-ए-सरगर्दी बता
खुलकर कभी कुछ बात थी, अपना मुझे समझा कभी
बरसा तो इक मोती बना जो सीपियों में कैद है
देखो मुझे, फितरत से मैं आवारा बादल था कभी
टूटे हुए पत्ते कभी शाखों से जुड़ सकते नहीं
रोके से रुक सकता नहीं, गिरता हुआ झरना कभी

કદી

●

મુજફ્ફર હનફી

ઓળખ હશે શું મારી એ હું ક્યાં વિચારું છું કદી;
મારા હજારો રૂપ છે દરિયો કદી ટીપું કદી.
એકું હમસફરનું કહેવું છે સૂરજ સદા માથે હતો,
રસ્તે હતી મારી નજર ઉંચે ન મેં જોયું કદી.
તોફાન છું તો શું થયું હે, પાન ઉડતા તું કહે,
ખૂલીને ક્યાં કેં વાત થૈ તારો ન તું સમજ્યું કદી.
વરસ્યો તો હું મોતી બન્યો જે છીપલામાં કેદ છે,
દેખો સ્વભાવે આમ તો વાઈ હતો રખું કદી.
છૂટાં પડેલાં પાંદ ડાળીએ ન જોડાતાં ફરી,
રોકો તો ના રોકી શકો વ્લેતું રહ્યું જરણું કદી.

तन्हा

●

गुलज़ार

जिन्दगी यूँ हुई बसर तन्हा
क़फ़िला साथ और सफ़र तन्हा
अपने साये से चौंक जाते हैं
उम्र गुज़री है इस क़दर तन्हा
रात भर बातें करते हैं तारे
रात काटे कोई किधर तन्हा
दिन गुज़रता नहीं है लोगों में
रात होती नहीं बसर तन्हा
हमने दरवाज़े तक तो देखा था
फिर न जाने गये किधर तन्हा

એકલ

ગુલજાર

જિંદગી એ રીતે જીવ્યો એકલ;
સહુની સાથે છતાં રહ્યો એકલ.

ખુદની છાયાથી ચોકી જાઉં દું,
જિંદગી એમ કાપતો એકલ.

રાતભર તારકો કરે છે વાત,
રાત ક્યાંથી વીતે કહો એકલ.

સહુની સાથે દિવસ નથી વીતતો,
રાત વીતે નહીં જુઓ એકલ.

મેં તો જાંપા સુધી જ જોયું'તું,
એ પછી ક્યાં જતો રહ્યો એકલ.

जो हुआ सो हुआ

निदा फाज़ली

उठके कपड़े बदल, घर से बाहर निकल, जो हुआ सो हुआ
रात के बाद दिन, आज के बाद कल, जो हुआ सो हुआ
जब तलक साँस है, भूख है प्यास है, ये ही इतिहास है,
रख के काँधे पे हल, खेत की ओर चल जो हुआ सो हुआ
खून से तर-ब-तर, करके हर रहगुज़र, थक चुके जानवर
लकड़ियों की तरह, फिर से चूल्हे में जल जो हुआ सो हुआ
जो मरा क्यों मरा, जो जला क्यों जला, जो लुटा क्यों लुटा
मुद्दतों से हैं गुम, इन सवालों के हल जो हुआ सो हुआ
मन्दिरों में भजन, मस्जिदों में अजाँ, आदमी है कहाँ
आदमी के लिए एक ताज़ा ग़ज़ल जो हुआ सो हुआ

જે થયું તે થયું

નિદા ફાળવી

ઉઠ કપડાં બદલ, ઘરની બહારે નીકળ, જે થયું તે થયું,
રાતની બાદ દિન, આમ ફરતી આ પળ, જે થયું તે થયું.
જ્યાં સુધી શાસ છે, ભૂખ છે, ઘાસ છે, આ જ ઈતિહાસ છે,
ખેતરો બાજુ ચલ, રાખ હાથોમાં હળ, જે થયું તે થયું.
ખૂનથી તરબતર, રાહ સઘળી કરી, જાનવર થાકતાં,
લાકું થઈ જઈ કોઈ ચૂલામાં બળ, જે થયું તે થયું.
જે મર્યાદાં મર્યાદાં? જે બળ્યો શેં બળ્યો, જે લૂંટ્યો શેં લૂંટ્યો?
છે સદીઓથી ગુમ આ સવાલોના હલ, જે થયું તે થયું.
મંદિરોમાં ભજન, મસ્જિદે બંદગી, માનવી ક્યાં ગયો?
માનવી કાજ છે એક તાજ ગાંલ, જે થયું તે થયું.

माँगते रहो

मुमताज़ राशिद

जो दुख मिले हैं उनकी जज़ा माँगते रहो
बिछड़े न कोई शख्स दुआ माँगते रहो
तय हो सकेगा यूँ ही चट्टानों का सिलसिला
तुम पथरों से अपनी सदा माँगते रहो
इस दायरे में बसने की कोशिश फजूल है
जो कुछ नसीब में है लिखा माँगते रहो
वह दौर-ए-बेहिसी है कि खुशियाँ हों चाहे ग़म
दुनियाने तुम से जो भी लिया माँगते रहो
इस शहर की हड्डों से गुजरती है रात भी
इस शहर से चिराग-ए-वफ़ा माँगते रहो

માંગતા રહો

મુમતાજ રાશિદ

બદલો મળેલ દુઃખનો સદા માંગતા રહો;
કોઈ જુદું ન થાય દુઆ માંગતો રહો.
પર્વતોના કમને તું એમજ કરીશ પાર,
પથ્થરોથી ખુદની દિશા માંગતા રહો.
વિસ્તારમાં વસી જવું કોશિશ નકામી છે,
જે ભાગ્યમાં લઘ્યું હંમેશાં માંગતા રહો.
છે લાગણીવિહીન સમય હો ખુશી કે ગમ,
લૈ ગૈ છે જે કંઈ આ દુનિયા માંગતા રહો.
'રાશિદ' નગરની હદથી થતી રાત પણ પસાર,
એની કને વજાના દીવા માંગતા રહો.

प्यास रहने दो

●

एहतेशाम ‘अख़्तर’

मेरे होंठो पे प्यास रहने दो
यूँ ही खाली गिलास रहने दो
तुमने सब कुछ तो मुझसे छीन लिया
एक ग़म हय सो पास रहने दो
उजडे जंगल में और कुछ न सही
सोंधी मिट्टी की बास रहने दो
वो नहीं है तो ऊसकी याद सही
कोइ तो दिलके पास रहने दो
कब तलक तुम छुपाओगे ‘अख़्तर’
दर्द को बेलिबास रहने दो

ઘાસ રે'વા દે

એહુતેશામ ‘અખ્તર’

મારા હોઠે આ ઘાસ રે'વા દે,
આમ ખાલી જ ગલાસ રે'વા દે!

તોં બધું મારું છીનવી લીધું,
માત્ર દુઃખ છે, એ પાસ રે'વા દે.

કેં નહીં આ વિરાન વનમાં તો,
ભીની માટીની વાસ રે'વા દે.

એ નહીં તો ફક્ત સ્મરણ એનું.
કંઈ તો દિલની પાસ રે'વા દે.

તું છુપાવીશ ક્યાં સુધી ‘અખ્તર’,
દર્દને બેલિબાસ રે'વા દે.

वो क्या सवाल है

जावेद अख्तर

मैं खुद भी सोचता हूँ ये क्या मेरा हाल है
जिसका जवाब चाहिए वो क्या सवाल है
घर से चला तो दिल के सिवा पास कुछ न था
क्या मुझसे खो गया है मुझे क्या मलाल है
आसूदगी से दिल के सभी दाग धुल गये
लेकिन वो कैसे जाए जो शीशे में बाल है
बेदस्तोपा हूँ आज तो इलज़ाम किसको ढूँ
कल मैंने ही बुना था ये मेरा ही जाल है
फिर कोई ख़वाब देखूँ, कोई आरजू करूँ
अब ए दिले-तबाह तिरा क्या ख़्याल है

મને શેનો મલાલ છે?

જાવેદ અખતર

હું ખુદ વિચારું છું કે આ તો કેવો હાલ છે!
જેનો જવાબ જોઈએ એ શું સવાલ છે?
ઘરથી હું નીકળ્યો તો નહોતું દિલ સિવાય કેં!
મેં શું ગુમાવ્યું છે, મને શેનો મલાલ છે?
દિલના બધાય દાગ ધોવાયા ખુશી ખુશી,
પણ એ જશે શી રીત જે કાચે તિરાડ છે.
મજબૂર છું હું આજ કોને દોષ દઉં કહે?
મેં કાલ જે વણી'તી એ મારી જ જાળ છે.
સપનાં ફરીથી જોઉં, ઈચ્છા પણ ફરી કરું,
બરબાદ દિલ કહેને તારો શું ખ્યાલ છે?

नज़र रख दे

●

‘रशीद’ इमकान

खार की नोक पर नज़र रख दे
कोई लब खुशक फूल पर रख दे
फिक्री मल्बेसे अब तो बाहर आ
मेरे काँधोंपे अपना सर रख दे
गार के मुँह पे एक चट्टान गिरा
मेरी आवाज़ काट कर रख दे
पुरजे होकर बिखर न जाए कहीं
काले काग़ज़ पे कुछ असर रख दे

નજર રાખો

‘રશીદ’ ઈમકાન

ખારની ધાર પર નજર રાખી હે,
હોઠ સૂકાં ફૂલો ઉપર રાખી હે.
છોડીને કાટમાળ ચિંતાનો આ,
માથું મારા ખભા ઉપર રાખી હે.
આ ગુફાદ્વાર પર મૂકી હે પથ્થર,
મારી આ ચીસમાં કસર રાખી હે.
ટુકડેટુકડા થઈ ન વીખરાઈ જાય,
કાળા કાગળ ઉપર અસર રાખી હે.

मुस्कुराती है

●

मुनब्बर राणा

लिपट जाता हूँ माँ से और मौसी मुस्कुराती है
में उर्दू में ग़ज़ल कहता हूँ हिन्दी मुस्कुराती है
उछलते-खेलते बचपन में बेटा ढूँढती होगी
तभी तो देख कर पोते की दादी मुस्कुराती है
तभी जाकर कहीं माँ-बाप को कुछ चैन पड़ता है
कि जब ससुराल से घर आ के बेटी मुस्कुराती है
चमन में सुबह का मंज़र बड़ा दिलचस्प होता है
कली जब सो के उठती है तो तितली मुस्कुराती है
बड़ा गहरा तअल्लुक़ है सियासत से तबाही का
कोई भी शहर जलता है तो दिल्ली मुस्कुराती है

હસ્યા કરે

મુનવ્વર રાણા

વળગી પું છું માને તો માસી હસ્યા કરે;
ઉર્દૂમાં જો ગજલો લખું હિન્દી હસ્યા કરે.

શોધ્યા કરે છે બાળપણમાં ખુદના પુત્રને,
એથી જ જોઈ પૌત્રને દાઢી હસ્યા કરે.

માબાપનાં હૈયે વળે ટાઢક પછી જરા,
જ્યાં સાસરેથી આવીને બેટી હસ્યા કરે.

મન મોહતું હો દશ્ય ઉપવનમાં સવારનું,
આળસ કળી મરડે ને તિતલી હસ્યા કરે.

બરબાદી ને સત્તાના સંબંધો ઘણા જૂના,
સળગે છે જો કોઈ નગર દિલહી હસ્યા કરે.

मेरे हिस्से में

●

जयन्त परमार

गुल-ए-अज़ाब का साया है मेरे हिस्से में
ये ज़िन्दगी का असासा है मेरे हिस्से में
न जाने कौन सी बस्ती में चाँद ठहरा है
सियाह रात का दरिया है मेरे हिस्से में
मैं सख़्त जाँ हूँ मगर मुझ से मिल के देख ज़रा
हवा-ए-सुब्ह का लहज़ा है मेरे हिस्से में
वह नेक नाम जिसे आज तक मैं पढ़ न सका
वह हर्फ़ हर्फ़ महकता है मेरे हिस्से में
न दे सकूँगा तुझे लम्हा-ए-सुकून कभी
गुल-ए-अज़ाब का साया है मेरे हिस्से में

મારા હિસ્સામાં

જ્યંત પરમાર

પીડાનાં પુષ્પનાં બિબો છે મારા હિસ્સામાં;
જીવનની આ જ ભિલકતો છે મારા હિસ્સામાં.
ન જાણે ચાંદ કઈ વસ્તીમાં જઈ અટક્યો,
આ કાળી રાતનો દરિયો છે મારા હિસ્સામાં.
હું સખ્ત જીવ દું પણ તું મને મળીને જો,
હવા પ્રભાતના રંગો છે મારા હિસ્સામાં.
પવિત્ર નામ જેને આજ લગ ન વાંચ્યું મેં,
એ શબ્દ શબ્દ મહેક્યો છે મારા હિસ્સામાં.
તને હું ચેન કદી પણ દઈ શકીશ નહીં,
પીડાનાં પુષ્પનાં બિબો છે મારા હિસ્સામાં.

પાકિસ્તાની ઉદ્ધૂ શાયરો

:: અનુક્રમ ::

● કવિનું નામ	પૃષ્ઠ
૧. ફેઝ અહમદ ‘ફેઝ’ (૧૯૧૧ • ૧૯૮૪)	૬૫
૨. અહેસાન દાનિશ (૧૯૧૪ • ૧૯૮૨)	૬૭
૩. અહમદ નદીમ કાજમી (૨૦, નવેમ્બર ૧૯૧૬ • ૧૦, જુલાઈ ૨૦૦૬)	૬૮
૪. કતીલ શિફાઈ (૨૪, ડિસેમ્બર ૧૯૧૮ • ૧૧, જુલાઈ ૨૦૦૧)	૭૧
૫. અલ્તાફ પરવાજ (૭, જાન્યુઆરી ૧૯૨૨)	૭૩
૬. સૈયદ નસિર રાજ કાજમી (૮, ડિસેમ્બર ૧૯૨૫ • ૧૯૭૨)	૭૫
૭. મુનીર નિયાજી (૧૮, એપ્રિલ ૧૯૨૮ • ૨૬, ડિસેમ્બર ૨૦૦૬)	૭૭
૮. તૌસીફ તબસ્સુમ (૩, ઓગસ્ટ ૧૯૨૮)	૭૮
૯. અહમદ ફરાજ (૧૨, જાન્યુઆરી ૧૯૩૧ • ૨૫, ઓગસ્ટ ૨૦૦૮)	૮૧
૧૦. જોન ઈલિયા (૧૪, ડિસેમ્બર ૧૯૩૧ • ૮, નવેમ્બર ૨૦૦૨)	૮૩
૧૧. મહેબૂબ બિજાં (૧૯૩૨)	૮૪
૧૨. ઝફર ઈકબાલ (૧૯૩૩)	૮૭
૧૩. ‘ખલીશ’ મુજફ્ફર (૧૯૩૫ • ૧૮, નવેમ્બર ૨૦૧૨)	૮૮
૧૪. સાકી ફસુકી (૧૯૩૬)	૮૯
૧૫. કિશ્વર નાહીદ (૧૯૪૦)	૯૩
૧૬. અમજદ ઈસ્લામ ‘અમજદ’ (૪, ઓગસ્ટ ૧૯૪૪)	૯૫
૧૭. અદીમ હાશમી (૧૯૪૬)	૯૭
૧૮. ફહીમીદા રિયાજ (૨૮, જુલાઈ ૧૯૪૬)	૯૯
૧૯. અશ્ફાક હુસૈન (૧, જાન્યુઆરી ૧૯૫૧)	૧૦૧
૨૦. જમાલ અહેસાની (૨૧, એપ્રિલ ૧૯૫૧ • ૧૦, ફેબ્રુઆરી ૧૯૮૮)	૧૦૩
૨૧. પરવીન શાહિર (૨૪, નવેમ્બર ૧૯૫૨ • ૨૬, ડિસેમ્બર ૧૯૮૪)	૧૦૪
૨૨. શાહિદા હસન (૧૯૫૩)	૧૦૭
૨૩. હમીદ કુરૈશી (૧૩, જાન્યુઆરી ૧૯૫૬)	૧૦૮
૨૪. ઈશરત આફરીન (૨૫, ડિસેમ્બર ૧૯૫૬)	૧૧૧
૨૫. મંસૂરા અહમદ (૧૯૫૮ • ઓગસ્ટ ૨૦૧૧)	૧૧૩
૨૬. અફ્જલ મુન્હાસ	૧૧૪
૨૭. શેહનાજ પરવીન ‘સહર’	૧૧૭
૨૮. શરજીલ ‘અંજર’	૧૧૮
૨૯. ઈકબાલ સાજિદ	૧૨૧
૩૦. કય્યુમ તાહિર	૧૨૩

भूले से मुस्करा तो दिए

फैज़ अहमद 'फैज़'

दोनों जहान तेरी मोहब्बत में हार के
वह जा रहा है कोई शबे-ग़म गुज़ार के
वीरां हैं मयकदा, खुमो-साग़र उदास हैं
तुम क्या गए कि रुठ गए दिन बहार के
इक फुर्सते-गुनाह मिली, वो भी चार दिन
देखे हैं हमने हौसले परवर-दिगार के
दुनिया ने तेरी याद से बेगाना कर दिया
तुझसे भी दिलफ़रेब है ग़म रोज़ग़ार के
भूले से मुस्करा तो दिए थे वो आज 'फैज़'
न पूछा वलवले दिले-नाकर्दाकार के

ભૂલથી આજે હસ્યા'તા

●

ફેઝ અહમદ ‘ફેઝ’

બેઠું દુનિયા તારી ચાહતમાં ગુમાવીને,
જાય છે કોઈ પીડાની રાત ગાળીને.

છે સુરાહી જામ ખાલી, પીહું પણ ઉજુગુ,
તું ગઈ કે ગઈ વસંતો પણ રિસાઈને.

પાપ કરવાનો સમય આઓછે ચાર દિવસ,
જોઈ લીધી છે મેં ઈશ્વરની ખુમારીને.

યાદથી તારી મને અળગો કરે દુનિયા,
આ વ્યથા સંસારની તુજથી સવાઈને!

ભૂલથી આજે હસ્યા'તા ‘ફેઝ’ સામે એ,
હાલ પણ પૂછ્યો ન દિલનો દાઝ ખાઈને.

मर रहे हैं

एहसान दानिश

जीने के लिए जो मर रहे हैं
आगाज-ए-हयात कर रहे हैं
है हुस्त का नाम मुफ़्त बदनाम
लोग अपनी तलब में मर रहे हैं
गुच्छों की तरह खिले थे कुछ लोग
किरनों की तरह बिखर रहे हैं
सुनता हूँ कि आपके वफ़ादार
अंजाम-ए-वफ़ा से डर रहे हैं
साहिल को भी छोड़ते नहीं लोग
कश्ती पे भी पाँव धर रहे हैं
अब दश्त में नर्म रौ हवा से
कुछ नक़श-ए-कदम निखर रहे हैं

મરી રહ્યા છે

એહસાન દાનિશ

જે જીવન માટે મરી રહ્યા છે;
જીવન-આરંભ કરી રહ્યા છે.

સુંદરતા નાહક વગોવાઈ,
સહુ સહુની રીતે મરી રહ્યા છે.

કૂલો માફક ખીટ્યા જે લોકો,
કિરણો માફક સરી રહ્યા છે.

એમ સાંભળ્યું તમારા શુભચિંતક,
વજાના પરિણામે ડરી રહ્યા છે.

કિનારાને પણ ક્યાં છોડે લોકો?
નાવ ઉપર પગ ધરી રહ્યા છે.

વનવગડામાં ધીમે ધીમે,
થોડાં પગલાં ઊભરી રહ્યાં છે.

जाती है

अहमद 'नदीम' कासमी

ज़ीस्त आज़ार हुई जाती है
साँस तलवार हुई जाती है
कान से दिल में उतरती नहीं बात,
और गुफ्तार हुई जाती है
ढल के निकली है हकीक़त जब से
कुछ पुरअसरार हुई जाती है
फूल ही फूल हैं हर सिम्त 'नदीम'
राह दुश्वार हुई जाती है

જાય છે

અહુમદ ‘નદીમ’ કાસમી

જિંદગી બીમાર બનતી જાય છે;
ધડકનો તલવાર બનતી જાય છે.
કાનથી દિલમાં પ્રવેશો જો ન વાત,
વાતનો વિસ્તાર બનતી જાય છે.
વાસ્તવિકતા જ્યારથી ઢળતી ગઈ,
ગુપ્ત કેં આણસાર બનતી જાય છે.
કૂલ કેવળ કૂલ ચોગરદમ ‘નદીમ’,
કેડીઓ દુશ્વાર બનતી જાય છે.

सितारों तुम तो सो जाओ

कतील शिफ़ाई

परेशाँ रात सारी है सितारों तुम तो सो जाओ
सुकूत-ए-मर्ग तारी है सितारों तुम तो सो जाओ
हमें तो आज की शब पो फटे तक जागना होगा
यही किस्मत हमारी है सितारों तुम तो सो जाओ
तुम्हे क्या आज भी कोई अगर मिलने नहीं आया
ये बाजी हमने हारी है सितारों तुम तो सो जाओ
कहे जाते हो रो रो के हमारा हाल दुनियासे
ये कैसी राज़दारी है सितारों तुम तो सो जाओ
हमें भी नींद आ जाएगी, हम भी सो ही जाएंगे
अभी कुछ बेकरारी है सितारों तुम तो सो जाओ

સિતારા તમે સૂઈ જાઓ

●
કતીલ શિક્ષાઈ

પરેશાન છે રાત આખી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ,
બધે મોતની ચૂપકીદી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ.
અમારે તો સૂરજ ઉગે ત્યાં સુધી રાત આ જાગવાનું,
હવે છે આ કિસ્મત અમારી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ.
તમારે શું કે અમને કોઈ અગર આજ મળવા ન આવે,
અમે બાળ આખીય હારી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ.
અમારી આ હાલત વિશે રોઈ રોઈ કહો છો જગતને,
અજબ રાખી છે દોસ્તદારી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ.
જો અમનેય આવી જશે ઝોકું તો સૂઈ જાશું અમે પણ,
છે થોડીધણી બેકરારી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ.

पराया होता

अल्ताफ़ ‘परवाज़’

लाख तेरी ही तरह क्यों न पराया होता
तुझ-सा कोई तो मेरे ध्यान में आया होता
वक़्त के साथ तो चलता है ज़माना सारा
वक़्त के साथ मेरी तरह निभाया होता
मैं तेरे शहर में तन्हा हूँ न जाने कब से
तू न होता तेरी दीवार का साया होता
यूँ तो हर एक शबिस्ताँ है मनुव्वर तुझसे
कभी मेरा भी कोई ख़्वाब सजाया होता
ले गया साथ उड़ाकर मेरी नींदे ‘परवाज़’
ध्यान में काश! न वह शख़्स समाया होता

બીજાનું જ હોત

અલ્ટાફ 'પરવાજ'

આમ છો તારી જ માફક એ બીજાનું જ હોત;
તારી જેવું કોઈ મારા ધ્યાનમાં આવ્યુંય હોત.

આમ તો દુનિયા સમય સાથે જ ચાલે છે સદા,
આ સમય સાથેય મારી જેમ નિભાવ્યુંય હોત.

એકલો તારા નગરમાં કોણ જાણો કયારથી,
ભીતનો તારી જ પડછાયો હતે છો તું ન હોત.

આમ તો હરએક શયનાગારમાં તારું જ તેજ,
કોઈ સપનું મારું પણ તેં કાશ શાંખગાર્યું જ હોત.

ઉંઘ મારી આંખની એ લઈ ગયો 'પરવાજ' સાથ,
કાશ મારા ધ્યાનમાં એ જણ સમેટાયું ન હોત.

तेरी गली में

नसीर काज़मी

अपनी धुन में रहता हूँ
मैं भी तेरे जैसा हूँ
ओ पिछली रुत के साथी
अब के बरस मैं तन्हा हूँ
तेरी गली में सारा दिन
दुःख के कंकर चुनता हूँ
मुझसे आँख मिलाए कौन
मैं तेरा आईना हूँ
मेरा दिया जलाए कौन
मैं तेरा खाली कमरा हूँ
तू जीवन की भरी गली
मैं जंगल का रस्ता हूँ
आती रुत मुझे रोएगी
जाती रुत का झोंका हूँ
अपनी लहर है, अपना रोग
दरिया हूँ और प्यासा हूँ

તારી ગલીમાં

●
નસિર કાજમી

મારી મસ્તીમાં જીવ્યો છું,
હું પણ તારાં જેવો છું.
એ ગત મોસમના સંગાથી,
આ વરસે એકલવાયો છું.
તારી ગલીમાં આખો દિવસ,
દુઃખના પથરાઓ વીજાનારો છું.
મુજથી આંખો કોણ મિલાવે?
હું તો તારો આઈનો છું.
મારો દીવો કોણ જલાવે?
હું તારો ખાલી કમરો છું.
તું જીવનથી સભર ગલી છે,
હું જંગલનો એક રસ્તો છું.
ઝત આવતી મુજને કોસે,
વીતી ઝતનો હું પડધો છું.
મારી લહેરો, મારો છે રોગ,
દરિયો છું તોયે તરસ્યો છું.

उस तरफ़

मुनीर नियाजी

रौशनी-दर-रौशनी है उस तरफ़
ज़िन्दगी-दर-ज़िन्दगी है उस तरफ़
जिन अज़ाबों से गुज़रते हैं यहाँ
उन अज़ाबों की नफ़ी है उस तरफ़
एक रिहाइश, ख़्वाहिश-ए-दिल की तरह
एक नुमाइश ख़्वाब की है उस तरफ़
जो बिखर कर रह गया है उस जगह
हुस्न की शक्ल भी है उस तरफ़
जूस्तजू जिसकी यहाँ पर की 'मुनीर'
उससे मिलने की खुशी है उस तरफ़

એ તરફ

મુનીર નિયાજી

રોશની બસ રોશની છે એ તરફ;
જિંદગી બસ જિંદગી છે એ તરફ.
કે સજાઓ ભોગવું છું હું અહીં,
એ સજાઓ ક્યાં મળી છે એ તરફ.
એક મુક્તિ દિલની ઈચ્છાઓ સમી,
પ્રદર્શનીઓ સ્વખની છે એ તરફ.
કે વિખેરાઈ પડ્યો છે એ તરફ,
એક સૂરત હુસ્નની છે એ તરફ.
ઝંખના જેની અહીં થઈ છે ‘મુનીર’,
અને મળવાની ખુશી છે એ તરફ.

उड़ा के मुझे

तौसीफ़ तबस्सुम

यही हुआ कि हवा ले गई उड़ा के मुझे
तुझे तो कुछ न मिला ख़ाक में मिला के मुझे
बस एक गूँज है जो साथ-साथ चलती है
कहाँ ये छोड़ गए फ़ासले सदा के मुझे
चिराग़ था तो किसी ताक़ ही में बुझ रहता
ये क्या किया के हवाले किया हवा के मुझे
बुलन्द शाख़ से उलझा था चाँद पिछले पहर
गुज़र गया है कोई ख़्वाब सा दिखा के मुझे
मैं अपनी मौज़ में ढूबा हुआ जज़ीरा हूँ
उतर गया है समंदर बुलन्द पा के मुझे

ઉડાવી મને

●

તૌરીફ તબસ્સુમ

લઈ ગૈ હવાઓ ઉડાવી મને;
તને કેં મળ્યું ના મિટાવી મને.

ફક્ત એક પડઘો જે સાથે રહ્યો,
ગયો સાદ ક્યાં આમ લાવી મને?

હું દીવો હતો જે બુજાતો કદી,
કર્યું શું હવાને ભળાવી મને?

ઉંચી ડાળ સાથે જ ઝઘડ્યો'તો ચાંદ,
ગયો કોઈ સપનું બતાવી મને.

હું મારામાં ગરકાવ દું એક ટાપું,
સમંદર પુરાયો નિહાળી મને.

ख़ाबों में मिले

●

अहमद फ़राज़

अब के बिछड़े तो शायद कभी ख़ाबों में मिलें
जिस तरह सूखे हुए फूल किताबों में मिलें
दूँढ़ उजड़े हुए लोगों में वफ़ा के मोती
ये ख़ज़ाने तुझे मुमकिन है ख़राबों में मिलें
ग़म भी नशा है, इसे और फुजूं होने दे
जाँ पिघलती है, शराबें जो शराबों में मिलें
तू खुदा है न मेरा इश्क़ फ़रिश्तों जैसा
दोनों इंसां हैं तो क्यों इतने हिजाबों में मिलें
आज हम दार पे खींचे गए जिन बातों पर
क्या अजब कल वो ज़माने को निसाबों में मिलें
अब न वह मैं हूँ न वह तू है न वह माज़ी है 'फ़राज़'
जैसे दो शख़्स तमन्ना के सराबों में मिलें

સપનામાં મળે

અહમદ ફરાજ

આ વખત ધૂટા પડે તો શક્ય સપનામાં મળે,
જે રીતે સૂકાં થયેલાં ફૂલ પોથીમાં મળે.

શોધ તું બરબાદ લોકોમાં વફાના મોતીઓ,
આ ખજનો શક્ય છે કોઈ વિરાનામાં મળે.

દુઃખ નશો છે તો ભલે એને સતત ઘૂંટ્યા કરો,
જીવ ઓગળતો મહિરાઓ જો મહિરામાં મળે.

તું ખુદા ના, પ્રેમ મારો પણ નથી પેગમબરી,
બેઉ માણસ તે છતાંયે કેમ પડદામાં મળે?

ગાળિયા લગ આજ અમને લઈ ગયા જે વાત પર,
એ જ વાતો શક્ય કાલે ક્યાંક ભણવામાં મળે.

હું હવે હું ના રહ્યો ને તું નથી તું, ના અતીત,
જેમ કોઈ બે જણા ઈચ્છાના મૃગજળમાં મળે.

कान में क्या

‘जोन’ ईलिया

ख़ामुशी कह रही है कान में क्या
आ रहा है मेरे गुमान में क्या
मेरी हर बात बे असर रही
नुक्स है कुछ मेरे बयान में क्या
यूँ जो ताकता है आसमान को तू
कोई रहता है आसमान में क्या
यह मुझे चैन क्यों नहीं पड़ता
एक ही शख्स था जहान में क्या
धूल ही बस लिखी हवाओं ने
‘जोन’ इस मेरे घरकी शान में क्या

કાનમાં શું

જોન ઈલિયા

મૌન કે'તું રહ્યું કાનમાં શું?
આવતું જાય છે જાણમાં શું?
વાત મારી બધી બેઅસર છે,
કોઈ ઊણાપ રહી વાતમાં શું?
આમ આકાશ તાક્યા કરે તું,
હોય છે કોઈ આકાશમાં શું?
કેમ પડતું નથી ચેન અમને,
જણ હતું એક સંસારમાં શું?
ધૂળ કેવળ લખી છે હવાએ
'જોન' મુજઘરના સમ્માનમાં શું?

बढ़ाने के लिए है

महबूब खिज़ाँ

हर बात यहाँ बात बढ़ाने के लिए है
यह उम्र जो धोखा है तो खाने के लिए है
यह दामने-हसरत है वही ख़ाबे-गुरेज़ा
जो अपने लिए है न ज़माने के लिए है
उतरे हुए चेहरे में शिकायत है किसी की
रुठी हुई रंगत है मनाने के लिए है
ग़ाफ़िल तेरी आँखों का मुक़द्दर है अंधेरा
यह फर्श तो राहों में बिछाने के लिए है
घबरा न सितम से, न करम से, न अदा से
हर मोड़ यहाँ राह दिखाने के लिए है

વધારવા માટે

મહેબૂબ ભિજાં

દરેક વાત છે વાતો વધારવા માટે;
જવન દગ્ગો છે અગર તો જવો દગા માટે.
આ જંખનાઓ તો ભાગી જનાર સપનું છે,
નથી એ આપણા માટે, નથી બધા માટે.
ઉદાસ રહેરા ઉપર કોઈની છે ફરિયાદો,
રિસાયેલી આ મજા છે મનાવવા માટે.
છે તારી આંખનું ગાફિલ તો ભાગ્ય અંધારું,
ફરસ છે એ જ રસ્તે પાથરી જવા માટે.
ન ડર જુલમથી, કૃપાથી કે ના અદાઓથી,
બધા વળાંક છે રસ્તો બતાવવા માટે.

होना चाहिये

ज़फर इक़बाल

खामुशी अच्छी नहीं इन्कार होना चाहिये
ये तमाशा अब सर-ए-बाजार होना चाहिये
ख़्वाब की ताबीर पर इसरार है जिनको अभी
पहले उनको ख़्वाब से बेदार होना चाहिये
अब वो ही करने लगे दीदार से आगे की बात
जो कभी कहते थे बस दीदार होना चाहिये
बात पूरी है अधूरी चाहिये है जानेजाँ
काम आसाँ है इसे दुश्वार होना चाहिये
दोस्ती के नाम पर कीजे ना क्यूँकर दुश्मनी
कुछ न कुछ आखिर-ए-तरीक-ए-कार होना चाहिये
जूठ बोला है तो कायम भी रहो उस पर ‘ज़फर’
आदमी को साहिब-ए-किरदार होना चाहिये

હોવી જોઈએ

જફર ઈકબાલ

મૌન આ સારું નથી ના હોવી જોઈએ;
આ ફજેતી ભર સભામાં હોવી જોઈએ.
સ્વખ સાચા પાડવાની જેમની છે હઠ,
સ્વખમુક્તિ એમનામાં હોવી જોઈએ.
એ હવે દર્શનથી આગળની કરે છે વાત,
જે કહે ચાહત તો એમાં હોવી જોઈએ.
વાત પૂરી છે અધૂરી જોઈએ પ્રિયે,
કામ સહેલું છે કઠિનતા હોવી જોઈએ.
દોસ્તીના નામ પર ના દુશ્મની કરશો,
સહુમાં વ્યવહારું કુશળતા હોવી જોઈએ.
ખોટું બોલ્યા છો ‘જફર’ સ્વીકારવું પડશે,
માનવીમાં સભ્યતા આ હોવી જોઈએ.

रहने दो

‘खलीश’ मुज़फ्फर

मेरे आँगन को उजालों से भरा रहने दो
दो घड़ी और ये वीराना॑ सजा रहने दो
जान कब लो’ट के आ जाए बिछड़नेवाला
घर का दरवाज़ा खुला है तो खुला रहने दो
रास्ते बंद न हो जाए मुलाकातों के
आसमानों को ज़मीनो से जुदा रहने दो
मेरी फैली हुई बाहों का तकाज़ा है यही
प्यार को प्यार की सरहद से मिला रहने दो
एक दो दिन तो गुज़रने दे गम-ए-फरकत में
एक दो साल तो आँखों में खला रहने दो
कोई आवाज़ तो उभरेगी सरे-शामे-अलम
मेरी तन्हाई को मसरूफ-ए-दुआ रहने दो
बातोंबातों में ‘ख़लीश’ रेत भरे साहिल पर
तूने जो नाम लिखा है वो लिखा रहने दो

રે'વા દો

‘ખલીશ’ મુજફ્ફર

મારું ફળિયું ભર્યું ભાડયું અજવાળાથી રે'વા દો;
બે પળ માટે આ બરબાદી શાણગારેલી રે'વા દો.
કોણ જાણતું ક્યારે પાછા આવે છૂટા પડનારા,
ઘરની સાંકળ ખુલ્લી છે તો એને ખુલ્લી રે'વા દો.
બંધ થઈ ના જાય કયાંક આ મુલાકાતના રસ્તાઓ,
આકાશને ધરતીથી આમ જ અણગી અણગી રે'વા દો.
મારા લંબાવેલા હાથનો અર્થ જુઓ તો આ છે,
ચાહતને ચાહતની સરહદ સાથે ભેગી રે'વા દો.
એક બે દિવસ તો વિતાવા દો ને આ વિરહ-દુઃખમાં.
એક બે વરસ તો આંખો ખાલી રે'વા દો.
દુઃખની ઢણતી સાંજે કોઈ સાદ કદી તો પડઘાશો,
મારી એકલતાને દુઆમાં રચીપચેલી રે'વા દો.
વાતવાતમાં તે ‘ખલીશ’ રેતાળ કિનારા ઉપર આ,
જે નામ લખ્યું છે એ નામની રચના-કૃતિ રે'વા દો.

बरहना नहीं हुए

साक्षी फ़ारूक़ी

यह लोग ख़्वाब में भी बरहना नहीं हुए
यह बदनसीब तो कभी तन्हा नहीं हुए
यह क्या कि अपनी ज़ात से बे-पर्दगी न हो
यह क्या कि अपने-आप पर इफ़शा नहीं हुए
हम वह सदा-ए-आब कि मिट्टी में ज़ज्ब हैं
खुश हैं कि आबशार का नग़मा नहीं हुए
वह संगदिल पहाड़ कि पिघले न अपनी बर्फ़
यह रंज है कि राज़िके-दरिया नहीं हुए
तेरे बदन की आग से आँखों में है धनक
अपने लहू से रंग ये पैदा नहीं हुए

ખુલ્લા થયા નથી

●
સાકી ફારૂકી

એ લોક સ્વભનમાંય જે ખુલ્લા થયા નથી;
દુભર્ગી લોક એ કદી ખુદના થયા નથી.
આ શું કે ખુદની જાતનો પડદો ન દૂર થાય,
આ શું કે ખુદની જાતથી મળતા થયા નથી.
હું પાણીનો અવાજ જે માટીમાં એકરૂપ,
ખુશ દુંહું કોઈ થનગનતા થયાં નથી.
પથ્થર હૃદય છે પ્છાડ કે ના પીગળે બરફ,
આ દુઃખ રહ્યું પોષક સમંદરના થયા નથી.
તારી મહેનતે જ આવી આંખમાં ચમક,
કું આપમેળે રંગ આ પેદા થયા નથી.

پہلے

کیشwar ناہید

ہم کی مگلوبے-گوماں؎ پہلے
فیر وہیں؎ ہیں جہاں؎ پہلے
خواہیشے ڈریاں؎ بنکار عبڑیاں
جڑھم سینے میں نیہاں؎ پہلے
اب تو ہر بات پے رو دتے ہیں
واکیفے-سودو-جیوں؎ پہلے
دil سے جسے کوئی کائٹا نیکلا
اسک اؤخوں؎ سے رواں؎ پہلے
اب فکر انجومن-آراؤ ہیں
ایتابارے-دیلو-جاں؎ پہلے
دوش پے سر ہے کی ہے برف جمی
ہم تو شولوں کی جو باؤ؎ پہلے
میری ہمچڑا د ہے تناہی؎ میری
ऐسے ریشے بھی کھاں؎ پہلے

ઘેલાં

●

કિશર નાહીએ

બ્રમથી હારી ગયા હતા ઘેલાં;
ને પછી ત્યાં જ, જ્યાં હતા ઘેલાં.

થૈ પ્રગટ ઝંખના કરચલી થૈ,
ધાવ દિલમાં પડ્યા હતા ઘેલાં.

બસ હવે વાતવાતમાં રડતા,
શુભ-અશુભ જાણતા હતા ઘેલાં.

કોઈ કાંટો હદયથી કાઢ્યો જેમ,
આંસુ આંખે સર્યા હતાં ઘેલાં.

માત્ર શાણગાર છે હવે હમણાં,
લોક વિશ્વાસુ ‘હા’ હતા ઘેલાં.

ધડ ઉપર માથું કે બરફ કોઈ,
આગ પણ રાખતા હતા ઘેલાં.

મારી સાથે જ જન્મી એકલતા,
આ સંબંધોય ક્યાં હતા ઘેલાં.

ये दरिया रुख़ बदलना

अमजद इस्लाम 'अमजद'

तेरी ज़द से निकलना चाहता है
ये दरिया रुख़ बदलना चाहता है
वो सपना, जिसकी सूरत ही नहीं है
मेरी आंखो में चलना चाहता है
दिलों की मांदगी पर क्या तअज्जुब
कि सूरज भी तो ढलना चाहता है
निशस्ते-दर्द बदली है तो अब दिल
ज़रा पहलू बदलना चाहता है
मुझे भी सामना है करबला का
मेरा सर भी उछलना चाहता है
नहीं है तरजुमाने-ग़म ये आंसू
ये पानी अब उबलना चाहता है
तबस्सुम ज़ेरे-लब कहता है 'अमजद'
कोई ज़ज़बा मचलना चाहता है

આ દરિયો તો રાહ બદલવા

અમજદ ઈસ્લામ 'અમજદ'

તારી પાસેથી નીકળવા માંગે છે,
આ દરિયો તો રાહ બદલવા માંગે છે.

એવું સપનું જેનો ચેરો કોઈ નથી,
મારી આંખોમાં ફરફરવા માંગે છે.

નવાઈ શેની દિલની બીમારી ઉપર,
સૂરજ પણ ક્યારેક તો ઢળવા માંગે છે.

દર્દ જરા જગ્યા બદલે છે તો આ દિલ,
એનું પડખું સ્ફેજ બદલવા માંગે છે.

મારેય કરબલા સામે પડવું તો છે,
મારું મસ્તક પણ ઊછળવા માંગે છે.

અંસુ મારા દુઃખનું ભાખાંતર ક્યાં છે,
હમણાં આ પાણી ઊકળવા માંગે છે.

હોઠ વચ્ચેનું સ્મિત કહે છે 'અમજદ' જો,
કોઈ લાગણી શું સળવળવા માંગે છે.

पेड़ पर फल भी नहीं

अदीम हाशमी

दिल अजब गुम्बद कि जिसमें इक कबूतर भी नहीं
इतना वीरा॑ं तो मुरदारों का मुक़द्दर भी नहीं
झूबती जाती हैं मिट्टी में बदन कीं कश्तयां
देखने में यह ज़र्माँ कोई समंदर भी नहीं
जितने हंगामे थे, सूखी टहनियों से झड़ गए
पेड़ पर फल भी नहीं, आंगन में पथर भी नहीं
खुशक टहनी पर परिंदा है कि पत्ता है अदीम
आशियाना भी नहीं जिसका, कोई पर भी नहीं
जितनी प्यारी हैं मेरी धरती को ज़ंजीरें ‘अदीम’
इतना प्यारा तो किसी दुल्हन को ज़ेवर भी नहीं

વृक्ष पર ફળ પણ નથી

અદીમ હાશમી

દિલ અજબ ધુમ્મટ છે જેના પર કબૂતર પણ નથી,
આટલું ઉજ્જવલ તો લાશોનું મુક્કદર પણ નથી.

આ શરીરી નાવડી માટીમાં રૂબે જાય છે,
આ ધરા દેખાવમાં કોઈ સમંદર પણ નથી.

જે હતો કલશોર સૂકી ડાળથી છૂટી ગયો,
વृક્ષ પર ફળ પણ નથી, ફળિયામાં પથ્થર પણ નથી.

સૂકી ડાળે પાન છે કે પંખી બેહું છે ‘અદીમ’,
જેને માળોયે નથી ને પાંખ સધર પણ નથી.

જેટલી ઘારી છે મારી ધરતીને સાંકળ ‘અદીમ’,
એટલું ઘારું કોઈ દુલ્હનને જેવર પણ નથી.

रोना भी नहीं

फ़हमीदा रियाज़

मुद्दत से है ये आलम दिल का, हसना भी नहीं, रोना भी नहीं
माज़ी भी कभी दिल में न चुभा, आइन्दा का सोचा भी नहीं
वो मेरे होठों पे लिखा है जो हर्फ़ मुकम्मल हो न सका
वो मेरी आँख में बसता है जो ख़्वाब, कभी देखा भी नहीं
शामिल है हवा की आहों में वो गीत, जो लब तक आ न सका
मेरी हर नज़्म का उन्वाँ है जो शेर, अभी लिखा भी नहीं
चलते-चलते कुछ थम जाना, फिर बोझल क़दमों से चलना
ये कैसी कसक सी बाक़ी है जब पाँव में वो काँटा भी नहीं
धूँधलायी हुई शामों में कोई परछाई सी फिरती रहती है
मैं आहट सुनती हूँ जिसकी, वो वहम नहीं, साया भी नहीं
तज़्रीने-लबो-गेसू कैसी, पिंदार का शीशा टूट गया
थी जिसके लिए सब आराइश, उसने तो हमें देखा भी नहीं
जब सुस्त क़दम शब बीत चली, हौले हौले नींद आ ही गई
सब अपँसँ वक्त़ जगाता है और वक्त़ कभी ठहरा भी नहीं

રોવાનું નહિ

ફહમીદા રિયાજ

સદીઓથી આ હાલત દિલની હસવાનું નહિ, રોવાનું નહિ;
ભૂતકાળ ન દિલને ખટકે ભવિષ્યનું કંઈ હોવાનું નહિ.
એ મારા હોઠ ઉપર લખ્યું છે જે સાકાર થયું ના શબ્દોથી,
એ મારી આંખે વસતું સમણું તોય કદી જોવાનું નહિ.
જે હોઠ સુધી આવી ના શકતું એ ગીત હવાનાં દૂસંમાં,
એ શેર મથાળું મારી કવિતાનું એને કદી લખવાનું નહિ.
ડગલે પગલે થંભી જાવું પણી ચાલવું ધીમા પગલે,
આ શેનો ખટકો છે બાકી, જ્યાં પગમાં ખાર-બિછાનું નહિ.
ધુમ્મસવાળી સાંજોમાં કોઈ પડછાયા જેમ હરતુંફરતું
હું પગરવ પણ સાંભળતી જેનો એ પડછાયો નહિ ભમ-બદાનું નહિ.
અભિમાનનો આયનો ફૂટ્યો શાશગાર વિહોણા હોઠ-વાળ છે,
જેના માટે સાજવું-ધજવું એને તો કંઈ દેખાણું નહિ.
આણસ મરડી રાત વીતી ગઈ ધીમે ધીમે ઊંઘ આવી ગૈ,
જાદુઈ સમય જગાડે એને ને આ સમયચક તો રોકાણું નહિ.

हकीकत क्या

●

अशफ़ाक़ हुसैन

वो गुलाब, तु सहरा तुझको उससे निस्बत क्या
ख़्वाब देखनेवाले ख़्वाब की हकीकत क्या
टहनियो पे बैठे है आस के परिन्दे क्यों
आनेवाले है कोई मौसम-ए-ईनायत क्या
हिज्र-मौसमों की रूत पूछती रही हमसे
पर लगा के उड़ता है अर्सा-ए-मुहब्बत क्या
उसने अपने चहेरे के दीप सब बुझा डाले
रौशनी उसे देगी शोला-ए-नदामत क्या
ज़िन्दगी मुसलसल इक कर्ब की अलामत है
वो भी अहद-ए-हाजिर में ज़िन्दगी की कीमत क्या

હકીકત શું

અશ્વાક હુસૈન

એ ગુલાબ, તું છે રણ એનાથી તારે નિસબત શું?
સપનાં જોવાવાળા સપનાંની હો હકીકત શું?
ડાળી ઉપર બેઠાં છે આશાનાં પંખી શા માટે,
આવનારી છે કોઈ મોસમ પર કોઈની ઈનાયત શું?
અમને પૂછતી રહી છે આ વિરહની મોસમ,
પાંખ લગાવીને ઊરે છે પ્રેમ-કાળ-મુહજ્બત શું?
તેણે તેના ચહેરાના સઘળા દીપક બુઝાવ્યા છે,
પ્રશ્નાતાપની ચિનગારીઓ તેને આપે રાહત શું?
જ્યાં જુઓ ત્યાં જીવન કેવળ દુઃખના પૂરાં લક્ષ્ણો છે,
આધુનિક આ સમયકાળમાં જીવનની છે કિંમત શું?

चादर करके

जमाल एहसानी

संग को तकिया बना ख़्वाब को चादर करके
जिस जगह थकता हूँ पड़ रहता हूँ बिस्तर करके
अब किसी आँख का जादू नहीं चलता मुझ पर
वह नज़र भूल गई है मुझे पत्थर करके
यार लोगों ने बहुत रंज दिए थे मुझको
जा चुका है जो हिसाब अपना बराबर करके
उसको भी पड़ गया इक और ज़रूरी कोई काम
मैं भी घर पर न रहा वक़ मुकर्रर करके
पूछना चाहता हूँ उस निगहो-दिल से ‘जमाल’
किसको आबाद किया है मुझे बेघर करके

ચાદર કરી

જમાલ અહેસાની

પથ્થરને ઓશીકું કરી ને સ્વખને ચાદર કરી;
થાકી જઉં છું જ્યાં હું ત્યાં આડો પહું બિસ્તર કરી.

જાદૂ ન કોઈ આંખનું મારી ઉપર ચાલે હવે,
ભૂલી ગઈ કોઈ નજર એમ જ મને પથ્થર કરી.

આ દોસ્ત લોકોએ મને આચ્યા હતાં અઢળક દુઃખો,
ચાલ્યા ગયા છે આજ સહુ ખાતાવહી સરભર કરી.

એનેય કોઈ કામ આજે ખાસ મારાથી પડ્યું,
હાજર રહ્યો ના હું ઘરે નક્કી મિલન ઘર પર કરી.

એ પ્રેમિકાના દિલને હું બસ પૂછવા માંગુ ‘જમાલ’,
આબાદ તેં કોને કર્યો છે ફુહે મને બેધર કરી.

चाँद

परवीन शाकिर

पूरा दुख और आधा चाँद
हिज्र की शब और ऐसा चाँद
यादों की आबाद गली में
घूम रहा है तन्हा चाँद
मेरे मुँह को किस हैरत से
देख रहा है भोला चाँद
जब पानी में चहेरा देखा
तूने किसको सोचा चाँद
हाथ हिलाकर रुखसत होगा
उसकी सूरत हिज्र का चाँद
सेहरा सेहरा भटक रहा है
अपने इश्क में सच्चा चाँद
रात के शायद एक बजे हैं
सोता होगा मेरा चाँद

ચાંદ

પરવીન શાકિર

આજખું હુંખ ને અડધો ચાંદ,
વિરહની રાતે આવો ચાંદ.
યાદોની આબાદ ગલીમાં,
ફરતો એકલવાયો ચાંદ.
સાવ અવાચક થૈ મારું મુખ,
જોઈ રહ્યો છે ભોળો ચાંદ.
તેં પાણીમાં જ્યારે જોયું,
કોનો ચહેરો સ્ફૂર્યો ચાંદ.
હાથ મિલાવી વિદાય લેશે,
એનો ચહેરો ઘટતો ચાંદ.
ભટકે છે રણથી રણમાં,
ખુદના ઈશ્કમાં સાચો ચાંદ.
કદાચ રાતનો એક થયો છે,
હોય ભર ઊંઘમાં મારો ચાંદ.

दरवाज़ा तो है

शाहिद हसन

आईना झूठा तो नहीं है
ये चेहरा एसा तो नहीं है
बारिश से शीशा ख़ाबों का
देख लो, टूटा तो नहीं है
काट रही हूँ ज़हर की फ़सलें
ज़हर मगर बोया तो नहीं है
इतनी देर तलक सच लगता
इतना वह सच्चा तो नहीं है
टपका क्यों है आँख से आँसू
यह तारा गिरता तो नहीं है
दरवाज़ा तो है हर घर में
कोई घर खुलता तो नहीं है

દ્વાર તો છે

શાહિદા હસન

આયનો ખોટો નથી ને!
આવો ચહેરો તો નથી ને!
કાચ સપનાનો વર્ષાથી,
જોઈ લો તૂટ્યો નથી ને?
હું લણું છું જેરને, પણ,
જેર વાવું તો નથી ને!
ક્યાંય લગ એ સાચો લાગે,
એ હંદે સાચો નથી ને!
અંસુ શા માટે ટપકતું?
તારો આ ખરતો નથી ને!
દ્વાર તો સૌના ધરે છે,
એક પણ ખૂલતો નથી ને?

सवाल मुझे

हैदर कुरैशी

खुश आँखो से करता रहा सवाल मुझे
वह आ के कह न सका अपने दिल का हाल मुझे
कभी तो खुद को भी पहचानने की कोशिश कर
हिसारे-जात से आकर कभी निकाल मुझे
ये बे-यकीनी का गहरा सकूत तो टूटे
फ़रेब दे कोई, खुशफ़हमियों में डाल मुझे
वह नाम लिखूँ तो लफ़ज़ों से खुशबुए उठे
वह दे गया जो महकते हुए ख़्याल मुझे
गया ज़माना लिए फिर वह आ गया 'हैदर'
बिखर न जाऊँ कहीं फिर ज़रा स़ंभाल मुझे

સવાલ મને

હૈદર કુરૈશી

એ હસતી આંખથી કરતો રહ્યો સવાલ મને;
કહી શક્યો નહીં આવીને દિલનો હાલ મને.

કદી તો જાતને તું જાણવાની કોશિશ કર,
તું હુંપણાને તચુ આવ ને નિકાળ મને.

હવે તો તૂટે અવિશ્વાસનો આ સન્નાટો,
દગ્ગો દે કોઈ, ખુશીઓમાં એવી ઢાળ મને.

લખું એ નામ તો શબ્દોમાંથી ઉઠે ખુશબૂ,
ગયો છે એ દઈને મહેકતા ખયાલ મને.

વીતેલો એક જમાનો લઈ પરત આવ્યો,
ન ગુમ થઈ જઉ 'હૈદર' ફરી સંભાળ મને.

मुक़्दर क्यूँ रखती हैं

इशरत आफरी

लड़कियाँ माँओं जैसे मुक़्दर क्यूँ रखती हैं
तन सहरा और आँख समुंदर क्यूँ रखती हैं
औरतें अपने दुख की विरासत किसको देंगी
संदूकों में बंद यह ज़ेवर क्यूँ रखती हैं
वह जो आप ही पूजी जाने के लायक थीं
चम्पा सी पोरों में पत्थर क्यूँ रखती हैं
वह जो रही हैं ख़ाली पेट और नंगे पाँओं
बचा बचा कर सर की चादर क्यूँ रखती हैं
बंद हवेली में जो सान्हे हो जाते हैं
उनकी ख़बर दीवारें अकसर क्यूँ रखती हैं
सुबह-ए-विसाल किरनें हमसे पूछ रही हैं
राते अपने हाथ में ख़ंजर क्यूँ रखती हैं

મુક્કદર કેમ રાખે છે

ઇશરત આફરીન

છોકરી મા જેવું મુક્કદર કેમ રાખે છે?
તનમાં રણ, આંખે સમંદર કેમ રાખે છે?
હુઃખ આ પોતાનું સ્ત્રીઓ કોને દઈને જાય?
પેટીમાં સંતાડી જેવર કેમ રાખે છે?
એ જે પોતે પૂજવા લાયક હતી કાયમ,
ફૂલ જેવા હાથે પથ્થર કેમ રાખે છે?
જે રહી છે ખાલી પેટે ને ઉઘાડે પગ,
સાચવી માથાની ચાદર કેમ રાખે છે?
બંધ મહેલોમાં થનારી કેંક ઘટનાની,
જાળકારી ભીત અકસર કેમ રાખે છે?
હર સવારે સહુ કિરણ પૂછ્યા કરે અમને,
રાત એના હાથે ખંજર કેમ રાખે છે?

उतारे कोई

मंसूरा अहमद

मुझको हैरत की सलीबों से उतारे कोई
बेसदा शहर में रो कर ही पुकारे कोई
कल तुझे देखना चाहा तो अजब बात हुई
आँख पर टाँक गया चाँद सितारे कोई
मैं तेरी ज़ात से बाहर भी तेरी ज़ात में हूँ
कैसे दिखलाए मुझे मेरे किनारे कोई
किस तरह नाओ चले इतने चढ़े पानी में
तेरी यादों का समुन्दर तो उतारे कोई

ઉતારે

મંસૂરા અહમદ

આશ્વર્યની શૂળીથી મને કોઈ ઉતારે;
આ મૌન નગરમાં રડીને કોઈ બોલાવે.
જોવાની તને કાલ ઈચ્છા થૈ તો થયું એમ,
ચાંદુ તારા ટાંકીને ગયું કો' આંખના દ્વારે.
હું તારાપણામાંથી બહારે તોય તારામાં,
હદ મારી મને કોઈ કઈ રીતે બતાવે.
આ વધતા નીરે નાવ કઈ રીતથી ચાલે,
કોઈ તારા સ્મરણના આ સમંદરને ઘટાડે.

एक धुआं रह जाएगा

अफ़ज़्ल मुन्हास

आग तो बुझ जाएगी बस एक धुआं रह जाएगा
ये धुआं भी रफ़ता रफ़ता फिर कहाँ रह जाएगा
आँधियोंने अपने पर फैला दिये तो दफ़अतन
राख़ उड़ जाएगी सारी क्या यहाँ रह जाएगा
जिंदगी है काँच की चूड़ी अचानक टूट कर
गिर पड़ेगी और कलाई पर निशाँ रह जाएगा
लफ़ज़ मर जाएगे सारे हर सदा खो जाएगी
कुछ न होगा कौन ज़ेरे आसमाँ रह जाएगा
वो मिलेगा यूँ कि सारे फ़ासले मिट जाएंगे
एक खंजर उसके मेरे दरमियाँ रह जाएगा
अब जहाँ खुशरंग चहरों की सजी हैं महेफिलें
एक आँसू संग की सूरत वहाँ रह जाएगा
क्यूँ न मैं ‘अफ़ज़्ल’ सुख़न के फूल उसको बख्त दूँ
मैं चला जाऊँगा खुशबु का जहाँ रह जाएगा

બસ ધુમાડો રહી જશે

અફ્રિલ મુખાસ

આગ ઠંડી થઈ જશે ને બસ ધુમાડા રૂહી જશે,
આ ધુમાડો પણ ધીમે ધીમે અહીં ક્યાં રૂહી જશે.
પાંખ ફેલાવી છે એકાએક વંટોળિયાએ જો!
રાખ સઘળી ઊડવાની, શું પદ્ધી ત્યાં રૂહી જશે.
જિંદગી છે કાચનું કંકણ અચાનક તૂટી જઈ,
ક્યાંય પડવાનું અને હાથે જ ઈજા રૂહી જશે.
શબ્દ સઘળા મોત પામે ને અવાજો ગુમ થશે,
કંઈ બાકી આભની નીચે પદ્ધી ના રૂહી જશે?
એમ મળશે એ મને અંતર જરા પણ નહીં રહે,
એક ખંજર તોય એની મારી વચમાં રૂહી જશે.
જ્યાં હવે મેફિલ ખુશીઓની ભરાઈ ગઈ છે ત્યાં,
એક આંસુ કોઈ પથ્થર થઈ જઈ ત્યાં રૂહી જશે?
શાયરીનાં ફૂલ એને કેમ ‘અફ્રિલ’ દઉં નહીં,
હું જતો રે’વાનો ખૂશબુની આ દુનિયા રૂહી જશે.

अपने लिए घर बनाएगा

शहनाज़ परवीन 'सहर'

मुझसे अलग एक अपने लिए घर बनाएगा
अब वो बगैर साँस के जी कर दिखाएगा
मैं संग तो नहीं हूँ मगर फिर भी बच के चल
तू आईना नहीं है मगर टूट जाएगा
मुझको अज़ीज्यतों से सजाना है उसका शग्ल
नाराज़ भी करेगा मनाता भी जाएगा
अब खुद ज़र्मीं न थामेगी उठ कर फलक का हाथ
अब आसमाँ ज़र्मीं की तरफ झुक के आएगा
खुद जुस्तुजू तराशेगी मंशिल के खद्दोखाल
अहसास आप चहेरे पे आँखें बनाएगा
मत इसके बचपने का बुरा मानना 'सहर'
वो तुमको तोड़ फोड़ के फिर से बनाएगा

પોતાના માટે ઘર બનાવશે

શેહનાઝ પરવીન ‘સહર’

મુજથી અલગ પોતાના માટે ઘર બનાવશે,
શાસો વગર પણ એ હવે જીવી બતાવશે.
પથર નથી હું પણ છતાં સંભાળજે જરા,
તું પણ ભલે દર્પણ નથી, તોયે તૂટી જશે.
છે કામ એનું દર્ઢથી શણગારવું મને,
નારાજ પણ કરશે અને સમજાવતો જશે.
સામે જઈને આભને ધરતી નહીં મળે,
આકાશ ધરતીની તરફ ઝૂકીને આવશે.
મંજિલના રંગો-રૂપને કંડારશે ખુદ શોધ,
સંવેદનાઓ છેરા ઉપર આંખો સજાવશે.
ના એની નાદાનીને મન પર લાવજે ‘સહર’,
એ તોડીફોડીને તને પાછી બનાવશે.

बादल नहीं रहा

शरजील 'अंजर'

जो रंग बाँटता था वो बादल नहीं रहा
अब आसमाँ की आँखमें काजल नहीं रहा
कुछ दिन से सत्हे-आबपे काई नहीं जमी
शायद हवा-ए-सञ्ज का आँचल नहीं रहा
अब दश्ते-शब्दमें रोता है तन्हाइयोंपे चाँद
जो ख़बाब ढूँढता था वो पागल नहीं रहा
सब खून खा गई है दुखोंकी अकासबेल
मेरे बदन में सांस का जंगल नहीं रहा
'अंजर' धुनक हुरुफ कड़ी धूप डस गई
सोचों की टेहनियों पे कोई फ़्ल नहीं रहा

વાદળ નથી હવે

શરજીલ ‘અંગર’

જે રંગ વહેચતું’તું એ વાદળ નથી હવે.
આંખોમાં આભનીય જો કાજળ નથી હવે.
પાણી ઉપર ઘણા સમયથી લીલ ના થઈ,
તાજ હવાનું ક્યાંય પણ ધાયલ નથી હવે.
રાતોના વનમાં એકલો રોયા કરે છે ચાંદ,
જે સ્વખ શોધતો’તો એ પાગલ નથી હવે.
ચૂસી ગઈ છે લોહીને દુઃખોની વેલ આ,
શાસોનું મુજ શરીરમાં જંગલ નથી હવે.
અક્ષરના મેધધનુષને ‘અંગર’ ડસ્યો છે તાપ,
એકે વિચાર-ડાળ પર જો ફળ નથી હવે.

मैं प्यास लिखूँ

इकबाल साजिद

मैं भूख पहनूँ मैं भूख ओढ़ूँ मैं भूख देखूँ मैं प्यास लिखूँ
बरहना जिसमें के वास्ते मैं, ख़्याल काँतू, कपास लिखूँ
सिसक सिसकके जो मर रहे हैं मैं उनमें शामिल हूँ और फिर भी
किसी के दिलमें उमीद बोऊं, किसी की आँखों में आस लिखूँ
लहू के कतरे, बदन के ताईर हर एक ख़्वाहिश है शाख मेरी
किसी जुबां में महक उगाऊं, किसीके लब पर मिठास लिखूँ
मेरा सफ़र है समंदर ऐसा जिधर भी जाऊँ बिफ़र के जाऊँ
कहीं उछालूं मैं मौजे-वहशत कहीं मैं खोफो-हिरास लिखूँ

હું ઘાસ લખું

ઈકબાલ સાજિદ

હું ભૂખ ફેરું, હું ભૂખ ઓહું, હું ભૂખ જોઉં, હું ઘાસ લખું,
નજન શરીરો માટે હું વિચાર વણું ને કંઈ કપાસ લખું.
તડપી તડપી મરી રહ્યા જે એમાંનો હું એક છતાં,
દિલમાં ઈચ્છા પ્રગટાવી કોઈ આંખોમાં આશ લખું.
શરીર પંખી, ટશર લોહીની, સધળી ઈચ્છા મારી ડળી,
કોઈ જીબ ઉપર મેક ઉગાડી કોઈ હોઠે મીઠાશ લખું?
મારી સફર છે દરિયા જેવી જ્યાં જઉં ગુસ્સે થઈને જાઉં,
ક્યાંક ઉછાળું પાગલ મોજાં, ક્યાંક ભયાનક ત્રાસ લખું.

लिखते रहना

●

क़व्यूम ताहिर

गम्-किर्तास पे अपने कर्व की बातें लिखते रहना
हिज्ज-किताब को पढ़ते रहना, शरहे लिखते रहना
फिर यूँ होगा इक गुमगरता चेहरा सामने होगा
ख़बाबो की दीवार बनाना आँखें लिखते रहना
इतना करना, अपनी सोच की आन न बिकने देना
दिन को दिन ही और रातों को रातें लिखते रहना
ऐसा वक़्त न आने देना, सूखे सोच-समुंदर
लहरों से आवाजे मिलाना, मौजे लिखते रहना
बाहर के इस शोर से तेरी बातें दब जाये तो
अन्दर से जो आती है आवाजे लिखते रहना
'ताहिर' उन बेबस लम्हों को अहद निभाना होगा
उसने कहा था ख़त मत लिखना, ग़ज़लें लिखते रहना

લખતા રહેજો

કથ્યૂમ તાહિર

હુઃખના કાગળમાં પોતાનાં હુઃખોની વાતો લખતા રહેજો;
વિરહપોથીનો અભ્યાસ કરીને બ્યાખ્યાઓ લખતા રહેજો.
ખોવાયેલો એક ચહેરો સામો મળતા એવું થાશો,
સપનાની દીવાલ ચણાવી ઉપર આંખો લખતા રહેજો.
બસ આટલું કરવું ખુદના વિચાર કદી ન વેચવા દો,
દિવસને દિવસ જ લખજો ને રાતને રાતો લખતા રહેજો.
વિચાર સમંદર સુકાઈ જાય એવો સમય ન આવવા દો,
હેરોની સંગાથે રે'જો ને તરંગો લખતા રહેજો.
જારના આ કોલાહલમાં તારી વાત દબાઈ જાય તો,
અંદરથી જે આવતા રહે છે એ અવાજો લખતા રહેજો.
'તાહિર' એ લાચાર પળોને દિલ દઈને નિભાવી પડશો,
કહ્યું'તું એણે કાગળ ન લખતા કેવળ ગજલો લખતા રહેજો.

અશોકનાં પગલાં

રધુવીર ચૌધરી

અશોક ચાવડા (જન્મ : ૧૮૭૮) જન્મે જાલાવાડાના. એમના સાત પુસ્તકો ૨૦૧૨માં પ્રગટ થયા છે. ‘પગલાં તળાવમાં’ (બીજી આવૃત્તિ), ‘પગરવ તળાવમાં’, ‘તું કહું કે તમે?’, ‘ડાળખીથી સાવ છૂટાં’, ‘પીટચો અશકો’, ‘ગઝલિસ્તાન’ અને ‘શબ્દોદય’. ગઝલ, ગીત, પ્રતિબદ્ધ કવિતા, હળવી રચનાઓ અને વિવેચન - તમામમાં એક ધોરણ અશોક ચાવડા જાળવતા વરતાય છે.

‘કુમાર’ના તંત્રી ધીરુભાઈ પરીખ સાથે કામ કરવાની તક મળી એની સાથે એ સતત અભ્યાસ કરતા રહ્યા. વાણિજ્ય, અંગ્રેજી સાહિત્ય, પત્રકારત્વ અને દશ્ય-શ્રાવ્ય માધ્યમોમાં પારંગત થઈ પીએચ.ડી. પણ થયા છે. હવે જામનગરની આયુર્વેદ યુનિવર્સિટીમાં કાર્યરત છે. અંગ્રેજી અને ઉર્દૂ બેઉ ભાષા પર પ્રભુત્વ ધરાવતા એમના જેવા નવલેખકો બહુ ઓછા છે. તો મુકુલ ચોકસી અને રહીશ મનીઆરની પરંપરના એ હાસ્યકવિ પણ છે.

નદીમાં પડ્યાં’તાં અમે સાથ મરવા,
હું દૂબી ગયો એ બચી ગઈ તરીને.

હાસ્યમાં સરેરાશ સ્તરે જઈ લગ્ન જેવા સંબંધને હળવાશથી ઘટાવવાની છૂટ હોય છે :

એ જ લોકો આમ તો બહુ ભાગ્ય શાળી હોય છે;
જેમને સાળા નથી હોતા ને સાળી હોય છે.

હાસ્યની ગીતરચનાઓમાં અંગ્રેજી શબ્દોની ભરપૂર મદદ મળી છે.
નાયિકાની ઉક્તિ છે :

ઇજિલિશમાં ઈલુ ઈલુ બબડચા કરે છે એને આવડે ના ગુજરાતી કક્કો,
પીટચો અશકો

અશોકની આકૃતિ-પ્રકૃતિ એવી છે કે ભાગ્યે જ કોઈ એને ધક્કો મારે પણ
આ તો હસવા-હસાવવા માટેની ચાલ છે. કેટલીક રચનાઓ કદાચ કવિ ભવિષ્યમાં
રદ પણ કરે, પણ સામાજિક-રૌષણ્યિક સંદર્ભોવાળી રચનાઓ ટકશે.

બધા રૂપિયા શેઠના વાપરીને;
ફળાવી અમે શેઠની નોકરીને.
મને મેડલો એટલે તો મળ્યા છે,
થયો પાસ હું કાપલીઓ કરીને.

‘ગજલિસ્તાન’ના કવિતાના અનુવાદક તરીકે ડૉ. અશોક ચાવડાનું વિરલ
પ્રદાન લેખાશે. પ્રો. વારિસ અલવીસાહેબ કહે છે તેમ ‘મૌલિક કૃતિ જેટલો જ
આકર્ષક અનુવાદ’ છે આ. એમણે ટાંકેલા શેરમાંનો એક આ છે :

કંપીને હોઠ ચૂપ રહ્યા તે છતાં ‘જિગર’,
આંખો જતી વખત એ મિલાવી જતા રહ્યા.

અશોક ચાવડાએ કાંકિયા બદલીને નાદસૌદર્ય સાથ્યું છે એનો દાખલો ડૉ.
ચિનુ મોઢી આપે છે :

આ વખત છૂટા પડે તો શક્ય સપનામાં મળે;
જે રીતે સૂકાં થયેલાં ફૂલ પોથીમાં મળે.

અશોક ચાવડાની લયસિદ્ધ નોંધપાત્ર છે તેથી ભાવની તીવ્રતા કે સચ્ચાઈ
હોય કે ન હોય એ શબ્દને શબ્દથી જોડી શકે છે. આ સંગ્રહની સરખામજીમાં
‘ડાળખીથી સાવ છૂટા’ સંગ્રહની પ્રતિબદ્ધ રચનાઓ સામાજિક નિસબત ધરાવતા
ભાવકોને વધુ સ્પર્શી જશે.

દલિત સંવેદનની સફળ ગજલ તરીકે ડૉ. રાજેશ પંડ્યાએ ‘બધાર રાખ્યો છે’
રચનાને સને ૨૦૦૮ના કવિતાચયનમાં મૂલવી છે. સમાનતાનો સ્વીકાર કેટલો
છેતરામણો છે :

જમાનાની નવી આબોહવાને માન આપીને,
મને સાથે જ રાખીને સફરની બધાર રાખ્યો છે.

(‘દિવ્ય ભાસ્કર’ : ૧૮ મે, ૨૦૧૪, ‘સાહિત્ય વિશેષ’)

અશોક ચાવડાનાં અન્ય પુસ્તકો ::

● કવિતા

1. પગલાં તળાવમાં (ગજલસંગ્રહ), ૨૦૦૩, ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭
2. પગરવ તળાવમાં (ગજલસંગ્રહ), ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭
3. તું કહું કે તમે? (ગીતસંગ્રહ), ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭
4. પીટ્ટો અશ્કો (હાસ્ય-વંગ કવિતાસંગ્રહ), ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭
5. ડાળખીથી સાવ છૂટાં (પ્રતિબદ્ધ કવિતાસંગ્રહ), ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭

● વિવેચન

1. શબ્દોદય, ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭

● અનુવાદ

1. ગજલિસ્તાન (ઉર્દૂ ગજલોનો પદ્ધાનુવાદ), ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭
2. દૂરસુદૂર અંતરિક્ષમાં (મૂ.લે. આર્વી ત્રિવેદી), ૨૦૧૩
3. પાચનતંત્રના રોગો (મૂ.લે. ડૉ. ભીમ કુમાર જા), ૨૦૧૩, ૨૦૧૪, ૨૦૧૫, ૨૦૧૬
4. મહાન ધારાશાસ્ત્રી ડૉ. આંબેડકર (મૂ.લે. ડૉ. એચ. વી. હાડે), ૨૦૧૬
5. સરળ આયુર્વેદિક ઉપચાર (મૂ.લે. ડૉ. ભીમ કુમાર જા), ૨૦૧૭

● સંપાદન

1. જાગને જાદવા (મનહર મોદીની ગજલનો આસ્વાદ), ૨૦૧૭
2. પોતપોતાની તરસ (ડૉ. હર્ષદિવ માધવની ગજલો), ૨૦૧૭

● શબ્દકોશ

1. કન્સાઈજ ડિક્શનનરી ઓફ પ્રેક્ટિકલ વર્ઝ્સ, ૨૦૧૨, ૨૦૧૩, ૨૦૧૪, ૨૦૧૫

:: પુરસ્કાર ::

1. સાહિત્ય અકાદમી યુવા પુરસ્કાર-૨૦૧૩, સાહિત્ય અકાદમી, દિલ્હી, ૨૦૧૩
2. દાસી જીવણ એવોર્ડ-૨૦૧૩-૧૪, ગુજરાત સરકાર, ૨૦૧૩
3. યુવા ગૌરવ પુરસ્કાર-૨૦૧૨, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગુ.સ., ૨૦૧૩
4. ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી શ્રેષ્ઠ પુસ્તક પારિતોષિક-૨૦૧૨, કવિતા-૩
5. ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી શ્રેષ્ઠ પુસ્તક પારિતોષિક-૨૦૧૨, હાસ્યવંગ-૩

:: સંપર્ક ::

- Mobile : +91-9426 680 633
- E-mail : a.chavda@yahoo.co.in
- Website : www.ashokchavda.com

અશોક ચાવડા વિવિધ પ્રકારની પ્રતીભાઓ ધરાવનાર તેમજ અનેક ક્ષેત્રોમાં સહિત અને સર્જનાત્મક કલ્યાણાશાંકિત ધરાવનાર વિરલ વ્યક્તિ છે. ‘ગાજલિસ્ટાન’ ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક અનોઝું પ્રદાન છે. અશોક ચાવડાએ અથયંત કાળજીથી પગનું ભર્યું છે અને છેક ઉર્દૂના પહેલા કવિથી લઈને આજના યુગના ભારત-પાકિસ્ટાનના અગ્રણી કવિઓની રચનાઓનો અનુવાદ કર્યો છે. એ અનુવાદ મહંડશે સફળ છે. ઐતિહાસિક કમ જાળવવાને લીધે છેક ઉર્દૂના પહેલા કવિથી આધુનિક યુગના નવયુવાન કવિની ગજલોનો અનુવાદ ઉર્દૂ ગજલનો એક ઐતિહાસિક ચિત્તાર આપી જાય છે.

- પ્રા. વારિસ અલવી

અશોક ચાવડા ઉર્દૂ ગજલકારોનાં અનેક માસિતકોમાં તરે છે. તેઓ રીટિ-કાંઠિયાના કિનારા પર બેસી છીપલાંનો રંગ પારખતાં પારખતાં તેના આત્મા સુધી પહોંચી જાય છે. પોતે બીજા કવિનું માયું પોતાના ધડ પર મૂકે છે અને સફણ રીતે એ કવિનું માયું પોતાનું જ છે તેમ અનુવાદાં સાબિત કરે છે. અનુવાદનું કામ મૂળ કાબ્યનું સ્થાન પચાલી પાડવાનું નથી. એનું ગૌરવ સ્થાપવાનું છે. એ કામ અશોક ચાવડાએ કર્યું છે.

- જયંત પરમાર

રણનાડે પ્રકાશન

ISBN 978-93-82456-07-0

9 7 8 9 3 8 2 4 5 6 0 7 0